

Univerzita Pardubice
Fakulta filosofická

Současná queer literatura v Čechách

Lenka Seifertová

Bakalářská práce

2011

SOUHRN

Bakalářská práce se zabývá současnou queer literární tvorbou v Čechách s důrazem na její historický vývoj a nynější kulturní scénu. Analyzuje queer literaturu, její podobu a historické kontexty, přičemž analyzuje a kategorizuje vybrané motivy objevující se v konkrétních českých dílech gay a lesbické literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA

queer literatura – současná literatura – česká literatura – lesbická literatura – gay literatura

ABSTRACT

Major theme of this bachelor paper is current queer literature in CR. Text focuses on analysis of queer literature, its history and culture contexts. It deals with lesbian and gay literature and its themes, which were researched and categorized.

KEY WORDS

queer literature – current literature – Czech literature – lesbian literature – gay literature

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila jen literaturu a zdroje uvedené v seznamu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v knihovně Univerzity Pardubice a používána ke studijním účelům.

V Pardubicích dne 18. března 2011.

Lenka Seifertová

Na tomto místě bych ráda poděkovala především panu Mgr. Jiřímu Studenému, PhD. za jeho připomínky, poznámky a odborné názory při vedení práce a také queer aktivistkám Antoníně Edrové a Pavle Korousové za inspiraci.

OBSAH

1. Úvod	1
2. Co je queer teorie	2
2.1. Pojem queer	2
2.2. Queer studies a teorie	3
2.3. Queer kultura	7
2.3.1. Queer parade	7
2.3.2. Mezipatra	8
2.3.3. Pořad Q	8
2.3.4. Travesti show	9
2.3.5. Drag King/Queen show	9
2.3.6. Gender Fuck Fest	10
2.3.7. Litoměřická skupina Roz-krok	10
2.3.8. Queer eye festival	11
3. Pojem queer v literatuře	11
3.1. Queer literatura	12
3.2. Kde nalézt queer literaturu	13
3.2.1. Webové stránky	14
3.2.2. Queershop.cz	14
3.3.3. Knihovna Gender studies	15
3.3.4. Queer nakladatelství?	15
4. Lesbická literatura	16
4.1. Historie lesbismu a lesbické literatury	16
4.2. Kdo píše a čte lesbickou literaturu	19
4.2.1. Autorky lesbických románů	20
4.3. Lesba jako literární typ	21
4.3.1. Trpitelka	23
4.3.2. Ideální lesba	24
4.3.3. Kriminálnice	25
4.3.4. Jiné	27
4.4. Témata v lesbické literatuře	28

4.4.1 Mateřství	28
4.4.2 Hledání vlastní identity	29
4.4.3 Rodinné vztahy	31
4.4.4 Nešťastná láska	32
4.5 Prostředí v lesbické literatuře	33
4.5.1 Praha	33
4.5.2. Gay a lesbický klub	34
4.5.3 Domov	35
5. Mužská homosexualita a její dějiny	36
5.1 Literatura homosexuálů?	41
5.2 Historie české gay literatury	42
6. Charakter současné české gay beletrie	44
6.1 Příběhy inspirované reálným životem	44
6.1.1 Tak trochu jiné namlouvání	45
6.1.2 Váš kluk prostitut?	46
6.2 Idyla	46
6.3. Deziluze	47
6.3.1 Vrány	47
6.3.2 Lucka, Maceška a já	49
6.3.3 Radoslav Nenadál	49
7. Závěr	52
8. Použité zdroje	55
9. Resumé	62

1. ÚVOD

Každý jedinec je jistým způsobem formován, utváří si životní názory a zastává určitá stanoviska vůči společenským i jiným jevům. Člověk se stává tím, kým je, díky svým zkušenostem, vzdělání, lidem, prostředí, ve kterém žije apod. Určitou měrou ho ale utváří i literatura, která je jistým obrazem individuálního i společenského postoje. V bakalářské práci se soustředím na současnou literární scénu. Chtěla bych poukázat na objevující se potřebu zviditelnit, konfrontovat a kriticky hodnotit jevy vyskytující se v její současné literární podobě. Zaměřuji se na literaturu, kterou nevyhledává široký okruh čtenářů, avšak má jisté, byť minoritní zastoupení v současné literární kultuře. Otevírám tak téma, jemuž není věnována přílišná pozornost veřejné, ani odborné sféry.

Sledovanou problematikou je fenomén queer, jeho konstrukce a výskyt v české literární produkci. Věnuji se původu pojmu queer a jeho teorii, přičemž se opírám o odborníky vyjadřující se k danému tématu. V Čechách mnoho takových autorek a autorů není, proto hledám i v zahraničních publikacích, dosud do češtiny nepřeložených. Všimám si, ve kterých souvislostech je fenomén queer užíván, a mapuji, v jaké formě zasahuje do české kulturní scény. Přitom sleduji jeho zastoupení v literárních textech, jež následně označuji jako „queer“ nebo „gay“ a „lesbické.“

Neopomím ani historické hledisko a uvádím několik příkladů literárních děl, spisovatelů a spisovatelek, o kterých se mluví v souvislosti s mužskou i ženskou homosexualitou. Zčásti mi pomáhá komparace děl zahraničních s českými a rovněž porovnávám rozdíly výskytu, podoby a recepce queer literatury v minulosti a dnes. Snažím se o stručný historický obraz homosexuality s důrazem na její literární zpracování. K mému bádání využívám publikací zabývajících se dějinami obecné sexuality a také knih analyzujících vývoj a pohled na homosexualitu ve společnosti, kultuře a umění. Mezi ně patří dílo Michela Foucaulta (*Dějiny sexuality*), Colina Spencera nebo Jaroslavy Pondělíčkové-Mašlové a Antonína Brzka aj. Získané poznatky konfrontuji se současnou literaturou a následně zkoumám a kategorizuji konkrétní česká lesbická a homosexuální díla.

Stěžejním cílem mé práce je zanalyzovat výskyt a charakter současné české queer literatury a zároveň vytvořit přehled děl, která se vztahují ke queer problematice. Pokusím se postihnout charakter typů lesbických literárních postav a shrnout nejčastější témata a prostředí zpracovávaná v queer beletrii.

2. CO JE QUEER TEORIE

2.1 POJEM QUEER

Pojem queer ještě není v češtině zdaleka tak ukotven, jako mnohé jiné výrazy přejaté z angličtiny, ale postupně tu získává svoje místo a je čím dál více užíván. Neexistuje zde ani mnoho přeložených publikací o tomto tématu, proto se může stát, že mnoho lidí nemá zdání, co je queer teorie a odkud se vzala. Samotný pojem queer je v překladovém slovníku uveden jako *divný, podivínský, záhadný, nesvůj, teplý, přihřátý, homosexuální*¹. Všechna tato slova v sobě nesou negativní postoj, což nám demonstruje zejména jeho původní pojetí. Dříve v angličtině queer skutečně bývalo přídomek pro homosexuály v záporném slova smyslu. Byla to hanlivá nadávka.

V knize *Queer theory*² Annamarie Jagose píše, že v poslední době se pojem queer začal užívat jinak, někdy jako název zaštiťující marginální skupiny s jinou sexuální orientací.³ Rychlý rozvoj a posílení gay a lesbických studií na univerzitách v devadesátých letech dvacátého století je spojený právě s užíváním termínu queer. Ten je chápán jako nový teoretický model a nedá se říci, že je úzce spjat s nějakou specifickou kategorií. Je v něm totiž obsaženo celé spektrum možností. „*Institutionally, queer has been associated most prominently with lesbian and gay subjects, but its analytic framework also includes such topics as cross-dressing, hermaphroditism, gender ambiguity and gender-corrective surgery.*“⁴ Pojem v dnešním pojetí již není nadávkou. Používá se bez přesně vymezených hranic, avšak existují konkrétní témata, která jsou v něm, jak vidíme, zahrnuta. Podívejme se např. na krátkou úvahu autora Františka Kůsta písíciho do odborného časopisu *Revue pro média*.⁵ Pojem queer popisuje jako: „*Slangové označení pro homosexuály či homofobní nadávka. Původně synonymum pro věci a činnosti nezvyklé, výstřední a podivné. Ve dvacátém století se začíná ve Spojených státech používat označení queer – jako substantiva i adjektiva – jako hanlivého přídomeku pro homosexuály a lesbičky. Pejorativním používáním je vyzdvihována zejména údajná ‚nepřirozenost‘ homosexuality. V obecném slova smyslu funguje ‚queer‘ jako zastřešující pojem pro všechny netradiční formy sexuality.*“ Queer

¹ ŘEŠETKA, PhDr. Miroslav. *Anglicko-český Česko - Anglický slovník*. 8. vydání. Olomouc: FIN PUBLISHING, 2008. str. 437. ISBN 80-86002-79-9.

² JAGOSE, Annamarie. *Queer Theory*. First edition. Australia: Melbourne University Press, 1996. ISBN 0522846238.

³ Tamtéž, str. 12.

⁴ Tamtéž, str. 13.

⁵ KŮST, František. Queer, queer theory, queer cinema. *Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. Zář 2004, 2004, 9, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Heslar/queer.htm>>.

můžeme tedy označit jak kulturní, umělecké nebo společenské jevy, tak i jedince nebo sociálně diverzifikovanou skupinu obyvatel, která nějakým způsobem nezapadá do společenských standardů (kam patří např. monogamní heterosexuální manželství). Tasmin Spargo objasňuje, že: „*Queer může být podstatným jménem, adjektivem a v angličtině také slovesem, ale v každém případě je definováno v protikladu k ‚normálnímu‘ a normalizujícímu. (...) Termín popisuje různorodou škálu praktik a priorit: četbu o líčení touhy po stejném pohlaví v literárních textech, filmech, hudbě, obrazech, analýzy sociálních a politicko-mocenských vztahů sexuality, kritiky systému sexu a pohlaví, studie o transsexuální a transpohlavní identifikaci, o sadomasochismu a o zvrácených tužbách.*“⁶

2.2 QUEER STUDIES A TEORIE

Nastínili jsme, co je to pojem queer a v kterých souvislostech se užívá, ale ještě nám zbývá objasnit, co je queer teorie, jak vznikla a jaký je rozdíl mezi ní, queer studiem a samotným pojmem. Marcela María Althausová-Reidová vysvětluje teorii ve třech bodech, přičemž ji spojuje s teoretickým přístupem Judith Butler: „*Queer teorie se v mnoha směrech rozešla se psanými zákony sexuální identity. Zaprvé zjednala platnost rozmanitým sexuálním subjektům, např. bisexuálům a transvestitům. Zadruhé nebyla ochotna přiřadit různým sexuálním alternativám homogenní identity. Zatřetí ukázala, že nejen gender, nýbrž i sexualita je naučená a nastudovaná. Právě to je pedagogický aspekt rodového chování. Učí-li se žena, jak se má oblékat, jak vyřizovat určité úkoly, jak má chodit a jakým tónem mluvit, pak se učí být ženou. To je stručně řečeno to, co Judith Butler označuje jako genderové plnění funkce.*“⁷ Judith Butler je významnou autorkou feministických a generových studií, která se např. ve své knize *Gender Trouble*⁸ zabývá koncepcemi konstrukce genderu, přičemž se zaměřuje zejména na roli ženy ve společnosti aj. Její práce se stala přínosnou zejména pro genderová studia. Vedle nich rozeznáváme studia kulturní a queer studia, která zkoumají právě queer teorii: „*Tzv. queer studies se věnují veškerým aspektům ne-heterosexuální praxe, které se nutně neomezují pouze na sexualitu a dostávají se ke slovu rovněž v literárních textech. (...) Queer studies se taktéž soustřeďují na praktiky společenské symbolizace, na*

⁶ SPARGO, Tamsin. *Foucault a teorie podivného*. První vydání. Praha: Triton, 2001. str. 14. ISBN 80-7254-210-9.

⁷ ALTHAUŠOVÁ-REIDOVÁ, Marcella María. Queer teorie a teologie osvobození : Nástup sexuálního subjektu v teologii. *GETSEMANY* [online]. Červen 2008, 195, [cit. 2010-11-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/1293>>.

⁸ BUTLER, Judith. *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. Second edition. New York: Routledge, 1999. ISBN 0-415-92499-5.

napětí, které je přítomno v okruhu problémů spojeném s kulturou, identitou, textualitou.“⁹ Termín queer nalzáme v *Lexikonu teorie literatury a kultury* pod heslem *gay and lesbian studies*, což dokládá, že s naším tématem úzce souvisí rozvoj gay a lesbického hnutí, které se zrodilo se na konci 60. a na počátku 70. let 20. století v souvislosti s hnutím za občanská práva a s ženským hnutím: „*Dnes je můžeme pokládat za svébytný směr, který se již etabloval v rámci sociálních věd a věd o kultuře. (...)V literatuře se to projevovalo v autobiografiích a pamětech, kdežto literárněvědné texty se soustřeďovaly na archeologické pátrání po neznámých homosexuálně orientovaných spisovatelích/spisovatelkách, pokoušely se o nové čtení kanonizovaných autorů jako např. Sappó, Virginia Woolf, nebo Oscar Wilde, a vytvářely teoretické koncepce homosexuálního či lesbického psaní.*“¹⁰ I my se setkáme s koncepcemi, studii, nebo úvahami o literatuře minulých století, kde byly hledány prvky homosexuality. O tzv. „nové čtení“, které zmiňuje A. Nunning se pokouší například Václav Jamek ve svém *Prašivém houfci*,¹¹ nebo Lillian Faderman v knize *Krásnější než láska mužů*.¹² Zde i v mnoha dalších publikacích se analyzovala literární díla vzhledem k souvislostem s ženskou či mužskou homosexualitou.

Proč vlastně vznikla ve společenských a odborných kruzích tendence sledovat nějakou homosexuální stopu v literárních dílech? Z jakých důvodů jsme dospěli k interpretacím opírajícím se chápání umění prostřednictvím sexuality? A. Nunning vidí příčiny v osvobození jedince: „*Ačkoli homosexuální aktivity bezpochyby existovaly i v dřívějších epochách a v jiných kulturách, postup, kdy se individuální identita definuje pomocí sexuality, se objevil až v moderní době a v západní kultuře, neboť souvisí s rozpadem rodiny a s osvobozením individua závislého na kapitalistických tržních vztazích.*“¹³ Tuto snahu o osvobození od kapitalistického způsobu života reflektuje i rozvoj antiglobalizačního hnutí, o kterém bylo napsáno již bezpočet studií. Věnuje se mu například česká socioložka Marta Kolářová ve svém *Protestu proti globalizaci*.¹⁴ O problematice se také dočítáme v knize *Bez loga*¹⁵ Naomi

⁹ NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury*. První vydání. Brno: Host, 2006. str. 261-262. ISBN 80-7294-170-4.

¹⁰ Tamtéž, str. 260.

¹¹ JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-155-X.

¹² FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN 80-86356-12-4.

¹³ NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury*. První vydání. Brno: Host, 2006. str. 260. ISBN 80-7294-170-4.

¹⁴ KOLÁŘOVÁ, Marta. *Protest proti globalizaci: Gender a feministická kritika*. První vydání. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-96-0.

¹⁵ KLEINOVÁ, Naomi. *Bez loga*. První vydání. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-671-8.

Kleinové, *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*¹⁶ od Ulricha Becka, nebo *Kapitalistický realismus*¹⁷ Marka Fishera, analytického pozorovatele postmoderního světa, který podává pronikavý rozbor současné doby. Druhou polovinu dvacátého století a počátek století jednadvacátého můžeme považovat za epochu plnou nových tendencí ve společnosti (vycházejících právě z individuálních potřeb člověka), které se projevovali a stále projevují nejrůznějšími typy hnutí. Setkali jsme se s feministickým, gay a lesbickým hnutím, po němž následovalo hnutí antiglobalizační a v 90. letech (zejména v USA) vzniklo také queer hnutí (u nás se s tímto jevem setkáváme až v posledních letech).

Pro některé historiky, kteří se snaží o pohled na homosexualitu, lesbismus atd. jako na jev běžný a normální, je však queer pravým opakem. Takovou badatelkou je i historička dějin sexuality Lillian Faderman.: „*Sám pojem queer i přesto, že se zrodil v rámci postmodernismu, a přes erudované důkazy teoretiků vyvolává podezření, že v sobě skrývá potenciál k esencionalizaci odlišnosti: hnutí queer se utváří jako ‚minorita‘ v tom smyslu, že zdůrazňuje vše, čím se queers oddělují od zbytku lidstva.*“¹⁸ Individualita člověka je tedy v moderním světě chápána neustále novými způsoby, a jestliže se identita v jednom s konceptů chápání definuje podle „odlišné“ sexuality, úzce s ní souvisejí například i rodinné koncepce. Kulturní pojetí reprodukce lidského rodu, chápání „tradiční“ rodiny a rodinných vzorců jsou stále ve společnosti, politice i životě upřednostňovanými pravidly. Pomalu se ale prosazují také jiné životní způsoby. Mezi ně například patří výchova dítěte jedním člověkem, tzv. singles, nebo v homosexuálním svazku. Lidé, kteří v něm žijí, zajisté plně pocítují postupné rozšiřování gay a lesbické kultury, ať už se jedná o literaturu, hudbu, film nebo umění. Troufáme si tvrdit, že v současné kultuře a společnosti již přestávají přídomky gay a lesbický vystačovat, a proto se začíná používat pojem queer, který postihuje novou tendenci ve vývoji teorie, která již odmítá kategorii gayů a leseb.

Autorka *Queer Theory* A. Jagosse se je pokouší odhalit, zdali je nějaký rozdíl mezi pojmy queer a queer teorií. Ve své knize říká, že ačkoli queer teorie vznikla v akademických kruzích a zahrnuje v sobě témata jako například převlékání se do šatů opačného pohlaví (crossdressing), pohlavní obojetnost, nejednoznačnost nebo chirurgické korekce pohlaví,

¹⁶ BECK, Ulrich. *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*. První vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-80-7325-123-9.

¹⁷ FISHER, Mark. *Kapitalistický realismus: Proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu*. První vydání. Praha: Rybka Publishers, 2010. ISBN 978-80-87067-69-7.

¹⁸ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 20. ISBN 80-86356-12-4.

termín queer byl vždy ponejvíce spojován s gay a lesbickou tematikou.¹⁹ Teorii tedy můžeme chápat jako širší pojetí nově používaného fenoménu. O queer teorii a jejím původu se můžeme dočíst také ve studii M. M. Althausové-Reidové,²⁰ která je na rozdíl od Annamarie Jagosse přesvědčena, že: „*Teorie nevznikla v akademických kruzích, nýbrž mezi aktivisty okrajových skupin. Queer teorie pochází z ženského hnutí Chicanas v USA (pozn. překl.: Chicanas = ženy mexického původu narozené či vyrostlé v USA), které se bránily proti kulturním, rasovým a třídním důsledkům definice (a normativity), postihujícím jejich lesbické identity v privilegované diskusi v USA.*“

Ať tedy pojem queer i queer studies a její teorie vznikla v akademických kruzích či nikoli, můžeme tvrdit, že za rozšíření této problematiky a směru vdčíme obzvláště průkopnickým pracím již zmiňované Judith Butler (*Gender Trouble*)²¹, Eve Kosofsky Sedgwick (*Epistemology of the closet*)²² nebo Michela Foucaulta (*Dějiny sexuality*).²³ A právě jméno Michela Foucaulta je často skloňováno s problematikou sexuality a queer teorií vůbec. Petra Horálková nám potvrzuje, že „*Queer theory bývá často spojována se jménem Francouze Michela Foucaulta. Ten byl ovšem, především díky svým třísvazkovým Dějinám sexuality, pouze otcem a jakýmsi spouštěcím mechanismem provokativních a kontroverzních myšlenek a debat o sexu a společnosti.*“²⁴ Sférou, do které se queer teorie promítá, není pouze literatura, ale zasahuje také do filosofie, historie, antropologie, sociologie atd. Velice přínosnou publikací je *Foucault a teorie podivného*,²⁵ ve které Tasmin Spargo stručně analyzuje Foucaultův život, dílo a studie. V kapitole *Kdo je Foucault?* se o jeho vědeckém i společenském přínosu zmiňuje takto: „*Foucaultův život a dílo, jeho úspěchy i demonizace z něho učinily působivý model pro mnoho homosexuálů, lesbiček a jiných intelektuálů a jeho analýza vzájemného vztahu vědění, moci a sexuality se stala nejdůležitějším intelektuálním katalyzátorem teorie 'podivného'*“²⁶ Publikace se ale dotýká také přímo teorie queer.: „*Teorie „podivného“ není jediným nebo systematickým koncepčním či metodologickým*

¹⁹ JAGOSE, Annamarie. *Queer Theory*. Druhé vydání. Australia: Melbourne University Press, 1996. str. 13. ISBN 0522846238.

²⁰ ALTHAUSOVÁ-REIDOVÁ, Marcella María. Queer teorie a teologie osvobození : Nástup sexuálního subjektu v teologii. *GETSEMANY* [online]. Červen 2008, 195, [cit. 2010-11-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/1293>>.

²¹ BUTLER, Judith. *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. Second edition. New York: Routledge, 1999. ISBN 0-415-92499-5.

²² SEDWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the closet*. London: Penguin Books, 1994. ISBN 0-14-023732-1.

²³ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. První vydání. Praha: Herrmann a synové, 1999. ISBN neuvedeno

²⁴ HORÁLKOVÁ, Petra. *Menšinová sexuální orientace jako téma v současné české literatuře*. Ústí nad Labem, 2009. Diplomová práce. Univerzita Jana Evengelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, katedra bohemistiky. str. 8

²⁵ SPARGO, Tamsin. *Foucault a teorie podivného*. První vydání. Praha: Triton, 2001. ISBN 80-7254-210-9.

²⁶ Tamtéž, str. 13.

rámcem, ale souborem intelektuálních potyček se vztahy mezi sexem, pohlavím a sexuální touhou..“²⁷

2.3 QUEER KULTURA

Můžeme se setkat s četnými činnostmi a aktivitami v kulturní sféře, které si osvojují přídomek queer, v celosvětovém měřítku i u nás. Nejčastěji se queer skloňuje s mezinárodní Queer parade (v Čechách se uskutečnil již třetí ročník). Dále je to filmový festival Mezipatra s jedenáctiletou tradicí. Nemůžeme zapomenout ani na akce: Queer Eye (Jiný pohled), Gender Fuck Fest aj. Také mnoho gay a lesbických klubů používá pro svá kulturní vystoupení, soutěže a tematické večírky pojmenování queer (Travesti show, Drag King/Queen show). Patří sem rovněž týdenní pořad Q, který nabízí Česká televize na programu ČT2. S pojmenováním queer se můžeme setkat i na různých malířských či fotografických výstavách, ale také v hudebních produkcích nebo v tanci.

V kulturní oblasti má tedy tento pojem široké zastoupení a pomalu ale jistě se začíná rozšiřovat do běžného společenského života. Podívejme se krátce na některé stěžejní festivaly a akce, které lze navštívit v českém prostředí.

2.3.1 QUEER PARADE

Queer parade je akce známá hlavně svým „duhovým průvodem“ Historická badatelka a profesorka kalifornské univerzity Lillian Faderman se zmiňuje o jeho pestrosti: *„Hnutí queer z 90. let úspěšně svedlo dohromady homosexuály všemožného ražení, transvestity, transsexuály a další sexuální menšiny. Síla čísel a pestrobarevné drama, jehož dosáhlo například v „přehlídkách hrdosti“ po celých Spojených státech skýtají úžasnou podívanou.“²⁸* Průvod byl iniciován právě v USA v sedmdesátých letech, kdy se aktivisti z gay a lesbických skupin postavili proti policejnímu útoku. Dnes je už queer parade oslavován i v mnoha evropských městech včetně českého Brna a Tábora.

Účastníci se chtějí radovat a vyzdvihovat pestrost individualit ve společnosti. Především tak upozorňují na práva homosexuálů a vybízejí společnost k jejich toleranci. Queer parade ale není jen průvod. Tento projekt je známý i svými doprovodnými akcemi, mezi které patří například různé workshopy, výstavy, literární a filmové večery (jedná se zejména o zahraniční tvorbu), performance a diskuse. Queer parade již třetím rokem v Brně,

²⁷ SPARGO, Tamsin. *Foucault a teorie podivného*. První vydání. Praha: Triton, 2001. str. 14. ISBN 80-7254-210-9.

²⁸ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 20. ISBN 80-86356-12-4.

ale v roce 2009 se také konala Queer Pride Parade v Táboře a měla stejně rozmanitou nabídku programu jako ta v moravské metropoli. Nechyběly zde výstavy, filmové projekce nebo módní queer přehlídka.

2.3.2 MEZIPATRA

Název queer v české kultuře si v roce 2009 osvojil i filmový festival Mezipatra, konající se ve dvou českých metropolích – Brně a Praze. Festival má za sebou již jedenáct ročníků a je jedinečným v Evropě. Promítají se tu filmy s gay, lesbickou, transgender a bisexuální tematikou. Mezipatrům nejprve stačilo označení *gay a lesbický filmový festival*, ale Lucia Kajánková na Ozvěnách Mezipater v Pardubicích (25. 11. 2009) objasnila, že nové pojmenování organizátoři použili strategicky právě proto, že záměrem festivalu bylo oslovit větší spektrum lidí, diváků a příznivců, kteří se nevejdou pod kategorii gayů nebo leseb. Na festivalových stránkách²⁹ organizátoři vyjadřují, co se pod novým názvem skrývá: „*Queer osvobozuje od tradičního vnímání sexuálních a genderových identit založených na neměnných kategoriích muž / žena, heterosexuální / homosexuální.*“ Queer Mezipatra jsou důkazem toho, že se dnešní společnost otevírá nově objevujícím se identitám, je tolerantnější k jiné než heterosexuální orientaci. Různorodost je vítána a oslavována samotnými menšinovými skupinami ale i tzv. většinovou heterosexuální společností.

2.3.3 POŘAD Q

Česká Televize od roku 2008 vysílá na ČT2 pořad Q, na jehož tvorbě se podílejí především gayové a lesby. Divákům přináší reportáže ze světa i z domácího prostředí, mapují významné queer akce, vysvětlují základní pojmy z oblasti sexuality, genderu a vztahů, diskutují s odborníky i laiky, zabývají se aktuálními problémy ve společnosti (AIDS, adopce, registrované partnerství, diskriminace aj.). Vysílání pořadu Q můžeme shlédnout také v nabídce i-vysílání České Televize.³⁰ Nalezneme mezi nimi díly, které jsou věnovány literárním tématům. Zmíňme některé z nich: například díl odvysílaný dne 1. 6. 2010 s názvem *Špičkou jazyka* se zčásti zabývá literaturou. Byl zde rozhovor s britskou autorkou lesbických románů Sarah Waters a zejména o filmovém zpracování jejího nejznámějšího románu *Špičkou jazyka*³¹. Vysílání pořadu Q z 23.3. 2010 pojmenované *Z deníku lesby* televizním divákům

²⁹ *Mezipatra queer filmový festival* [online]. 2000 [cit. 2011-03-14]. Mezipatra queer filmový festival. Dostupné z WWW: <<http://www.mezipatra.cz/>>.

³⁰ *Česká televize* [online]. 2008 [cit. 2011-03-14]. Q - Česká televize. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121061347-q/211562210900008/>>.

³¹ WATERS, Sarah . *Špičkou jazyka*. První vydání. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0241-3.

nabídlo reportáž o lesbické literatuře. Překladatelka Sylva Ficová představila několik knih, ve kterých jsou lesbické hrdinky a lesbismus hlavními tématy. Patří mezi ně například povídky Alice Smith, román *Zlodějka*³² a *Špičkou jazyka*³³ od Sarah Waters, *Na světě nejsou jen pomeranče*³⁴ od Janette Winterson a další. V tomto díle se také seznamujeme se zpracováním známých *Vagina monologů*³⁵ od Eve Ensler.

2.3.4 TRAVESTI SHOW

Travesti show je všem velmi dobře známé vystoupení mužů, kteří v ženských šatech imitují hvězdy světového showbyznysu. Mezi nejvíc imitované zpěvačky patří například Tina Turner nebo Helena Vondráčková. Travesti vystoupení můžeme vidět na večírcích, plesech, různých festivalech, či soukromých oslavách. Neměli bychom však zaměňovat travestitu, který se za ženu jen převléká, s transsexuálem – mužem, který se již od svých dětských let cítí být ženou, či naopak.

I když se v této práci věnujeme především české gay a lesbické literatuře v rámci queer témat, nelze nezmínit právě námět transsexuality, jenž se objevil i v Čechách. Takové literární texty nacházíme v podobě osobních zpovědí nebo subjektivizovaných přehledů o transsexuálech. Jednou z nich je kniha *Jsem trand'ák*³⁶ od Terezy Spencerové. Jedná se o úvahu Terezy (údajně přeoperovaného muže), která specifickým hovorovým jazykem podává výpověď o minulých i současných předsudcích ve společnosti vůči transsexuálům. Této problematice se věnuje i nová kniha, zpověď Ivany P., *Klec pro majáky* (2011).

2.3.5 DRAG KING/QUEEN SHOW

Po celém světě se rozšiřuje vystoupení, které se nazývá drag king nebo queen show. Drag show rozbourává hranice genderu, pohlaví a sexuální orientace. Může to být představení hudební, divadelní, groteskní, pornografické, kde nechybí parodie, stírání stereotypních představ, zábava a šokování. Jedná se o jedinečný a specifický druh umění. Většinou jsou představitelkami ženy, které se nesnaží o imitaci sebe samé. Ukazují, že vlastně neexistuje „vlastnictví“ pohlaví, že není žádný „správný“ gender. Show tedy může být chápána jako

³² WATERS, Sarah. *Zlodějka*. První vydání. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0040-2.

³³ WATERS, Sarah. *Špičkou jazyka*. První vydání. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0241-3.

³⁴ WINTERSON, Jeanette. *Na světě nejsou jen pomeranče*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-084-1.

³⁵ ENSLER, Eve. *Vagina monology*. První vydání. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-900-9. (pozn.: Monology vagíny je alternativou divadelní hry, kterou napsala Eve Ensler v roce 1996. Skládá se z několika monologů, které se týkají ženské sexuality, vagíny, pohlavního styku, znásilnění, masturbace aj. V České republice hru uvedlo divadlo Dagmar Bláhové, ale můžeme se setkat i s jinými amatérskými zpracováními, které se těší velké oblibě).

³⁶ SPENCEROVÁ, Tereza. *Jsem trand'ák*. První vydání. Praha: G plus G, 2003. ISBN 80-86103-64-1.

parodie biologické danosti, společenských předpokladů a životních stereotypů vůbec. O těchto představeních uvažuje například Judith Butler³⁷ nebo Marcella María Althausová-Reidová,³⁸ která se vyjadřuje přímo k představitelkám drag queens show: „*Drag-queens se zabývají imitováním: imitují pohlaví, jehož příslušníky ve skutečnosti vůbec nejsou. Výsledkem je pouze povrchní produkt, neboť to, že je člověk žena, nezávisí na oblékání, účesu nebo způsobu, jakým sedí a kříží nohy.*“

V českém prostředí můžeme konkrétně hovořit o dvou skupinách žen, které se zabývají drag queens show. Jsou jimi *Le Dernier Desert* a *Drag Addict*. Jejich vystoupení se postupně stávají konkurencí travesti show.

2.3.6 GENDER FUCK FEST

První ročník queer festivalu se realizoval na podzim roku 2009 v pražském prostoru NOD a následující rok se uskutečnila jeho benefiční akce. Jak na svých webových stránkách proklamují organizátorky, GenderFuck je feministický kulturní festival, který se chce pokusit o rozpuštění genderů, rozvolnění hranic a experimentování s identitami. Festival má vytvořit prostor, ve kterém by se dosáhlo svobody v genderu.³⁹ Na festivalu nechybí alternativní muzika, přednášky, workshopy, diskuse na queer témata, výstavy a promítání.

Rokem 2011 počíná nová vlna benefičních koncertů a festivalových ročníků, tentokrát s názvem Gender Fuck Fest na cestě. Koncerty, přednášky, diskuse a tvůrčí dílny nabídnou v červnu 2011 prostor pro kritický pohled na genderový řád a kategorie mužských a ženských rolí.

2.3.7 LITOMĚŘICKÁ SKUPINA ROZ-KROK

Skupina mladých žen založila ROZ-KROK na základě svých názorů o dnešní společnosti, menšinové sexuální orientaci, genderových stereotypech a o sdružování gayů a leseb do různých komunit. Členky ROZ-KROKU pořádají variabilní kulturní akce úzce spojené s uměním a podílejí se na organizaci Gender Fuck Festu. V lednu 2010 se z jejich iniciativy uskutečnily filmové večery s názvem *Queer movie night* v litoměřickém klubu Baronka. Divákům byly nabídnuty filmy s queer tematikou, o kterých se pak diskutovalo.

³⁷ BUTLER, Judith. *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. Second edition. New York : Routledge, 1999. ISBN 0-415-92499-5.

³⁸ ALTHAUSOVÁ-REIDOVÁ, Marcella María . *Queer teorie a teologie osvobození : Nástup sexuálního subjektu v teologii*. GETSEMANY [online]. Červen 2008, 195, [cit. 2010-11-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/1293>>.

³⁹ *Gender Fuck Fest* [online]. 2009 [cit. 2011-03-14]. Gender Fuck Fest. Dostupné z WWW: <<http://old.genderfuck.cz/>>.

V únoru téhož roku se ve stejném klubu uskutečnila jejich úspěšná akce *Bezprecedent*. Celý večer byl doprovázen alternativní hudbou, návštěvníci se pobavili u Drag Queen show a sama skupina ROZ-KROK nastudovala vlastní divadelní performaci – *Šnekavinu*. Představení zábavnou formou upozorňuje na problematiku genderu, pohlaví, hermafroditismu a společenských předsudků. Pro její úspěch se příležitostně hraje dodnes, např. při Benefici Gender Fuck Festu v Praze nebo v Litoměřicích.

2.3.8 QUEER EYE FESTIVAL

Mezi další kulturní „queer akce“ patří Queer eye festival, jehož první ročník se uskutečnil v pražském prostoru NOD v dubnu r. 2010. Svým návštěvníkům nabízí spektrum diskusních kroužků, přednášek, výstav a koncertů. Zaměřuje se na alternativní hudbu a neobvyklá vystoupení. Na prvním ale i druhém festivalu (plánovaném na duben 2011) se návštěvníci mohou zúčastnit bubenického workshopu, shlédnout výstavu fotografií, koupit si některou z knih z queershopu.cz, pobavit se u Drag show aj. Queer eye festival dává prostor všem, kteří chtějí potkat nové lidi, umění a něco nového se dozvědět.

3. POJEM QUEER V LITERATUŘE

S pojmem queer budeme pracovat jako s fenoménem, který se v literatuře objevuje nezávisle na literární teorii, avšak teorie tento fenomén zkoumá a dále pak rozvíjí. Dokonce nelze ani přesně určit, kdy se queer inspirace začala v literatuře vyskytovat, ale v oblasti sociokulturních souvislostí můžeme říci, že v poválečném celosvětovém rozvoji myšlení, vědy, techniky a životní úrovně se zrodily impulsy pro počátek queer kulturního povědomí. Takovým impulsem byly například samotné proměny myšlení o literatuře, které souvisejí s transformací i pojetím člověka. Měli bychom si uvědomit, že se s postupem času mění literární texty, jejich podoba, žánry i motivy, ale také teoretické pohledy se přehodnocují a vyvíjejí. Všimněme si, že se dříve literární vědci opírali o teoretické studie autorů hermeneutiky, ruského formalismu, nové kritiky nebo strukturalismu. Důležitým předělem v myšlení o literatuře a její historii byl ale bezpochyby nový historismus⁴⁰ nebo

⁴⁰ Podle *Lexikonu teorie literatury a kultury* (str. 302-302) je „*New historicism v liter. vědě pokusem rehabilitovat historická hlediska jako taková; ta se mají prosadit vůči teoriím, jimž je historické vysvětlování liter. jevů naprosto cizí (...) New historicism se tak jeví jako paradigma vymezující se vůči takové liter. vědě, která je podstatným způsobem založena na autonomii estetická.*“

poststrukturalismus.⁴¹ Zde se přímo nabízí část studie Petra A. Bílka, který se v knize *Hledání jazyka interpretace*⁴² v kapitole *Interpretační metodologie směřující od textu ke kontextu: kontexty jako zdroje či limity významů* dotýká právě reinterpretace literárních děl a jejich příčin v důsledku poststrukturalistického myšlení: „*Tak jako nástup feminismu vyzýval k předefinování tradičních literárně-teoretických a historických předpokladů z hlediska subjektu ženy, jsou i studia kultury založena na prvotním definování sebe sama jakožto určité specifické entity, a na základě tohoto sebedefinování je pak nově nazírán i objekt zájmu: studia kultur jsou – podobně jako nový historismus – orientována spíše k aspektům literární historie než teorie a interpretace. V jejich rámci se pak rodí jak nové dějiny literatury z hlediska afroamerického, asijsko-amerického, lesbického, indiánského, tak i dílčí práce orientované spíše tematologicky, směrem k dosud marginálním oblastem: upíři v literatuře, incest v renesanční literatuře, literatura tajných společností apod.*“ I v této práci se zabýváme zčásti dějinným vývojem „queer literatury,“ avšak také se snažíme o její interpretaci. Dalším badatelem, který stručně přispěl k „našemu“ tématu je současný americký literární teoretik a vykladač strukturalistické a poststrukturalistické tradice, Jonathan Culler. Ve svém *Krátkém úvodu do literární teorie*⁴³ tuto situaci v myšlení o literatuře charakterizuje takto: „*Literární teorie v osmdesátých a devadesátých letech 20. století nesoustředila svou pozornost na rozdíl mezi literárními a neliterárními díly a teoretikové se spíše zamýšleli nad literaturou jako historickou a ideologickou kategorií, nad společenskými a politickými funkcemi, které má to, čemu se říká ‚literatura‘, podle všech předpokladů plnit.*”

Pojem queer se v souvislosti s literaturou tedy začal objevovat až v druhé polovině 20. století zejména ve spojitosti s rozvojem kulturních, queer studií a poststrukturalismu. Koncepce queer se dále rozvíjí a dnes s ním můžeme pracovat jako s jistým literárním jevem.

3.1 QUEER LITERATURA

Abychom literaturu mohli označovat jako queer, musíme se zaměřit zejména na prvky, motivy a náměty, které jsou v ní obsaženy, zároveň je třeba připomenout, že queer je jistým objevujícím se konstruovaným jevem. Queer literaturou chápeme texty, které zpracovávají ne tolik běžná, tradiční „mainstreamová“ témata, vyhledávaná majoritní společností, ale zároveň

⁴¹ Podle *Lexikonu teorie literatury a kultury* (str. 623-624) se „poststrukturalismus vyvíjí z komplexní revize a nového definování strukturalismu. (...) Jednotlivým verzím poststrukturalismu společný návrat k teorii znaku. (...) Poststrukturalismus chápe realitu jako uměle vytvořený produkt, a tím i jako něco ze své podstaty fiktivního.“

⁴² BÍLEK, Petr. A. *Hledání jazyka interpretace: K modernímu prozaickému textu*. První vydání. Brno: Host, 2003. str. 72-73. ISBN 80-7294-080-5.

⁴³ CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. První vydání. Brno: Host, 2002. str. 44. ISBN 80-7294-070-8.

také knižním trhem. Zaměříme se zejména na současnou českou gay a lesbickou beletrii, i když jsme si vědomi, že tím neobsáhneme celé široké spektrum queer témat, avšak v české literární produkci nenalezneme tolik publikací, které by odpovídaly „queer měřítkům.“

V české společnosti se v posledních letech začíná objevovat představa, že být homosexuálem, lesbou, nebo prožít nějakou gay či lesbickou zkušenost, je jakýmsi módním trendem. Možná právě tato tendence a další společenské a kulturní skutečnosti ovlivňují rozšířenou poptávku o knihy s queer tematikou. Společnost, ve které žijeme, nás jistým způsobem vychovává a formuje. Člověk tak získává pocit potřeby včlenit se do ní, zapadnout a být prototypem „moderního“, „trendy“ a zároveň „normálního“ člověka. Jestliže je dnešní doba zčásti epochou sexuální otevřenosti a možností, někteří hledají všechny prostředky k tomu, aby se do společnosti včlenili právě tímto životním stylem. Povědomí, znalosti a zkušenosti člověk ale nezískává jen ze svých osobních prožitků. Hledá je právě v literatuře, uměleckém vyjádření, v alternativním zpracování skutečnosti. Aby čtenář získal z textů vlastní zkušenosti, je pro něj důležité literární vcítění nebo snad identifikace s hlavním hrdinou: „*Identifikace postupně vytváří identitu: stáváme se tím, kým jsme, prostřednictvím identifikace s postavami, o nichž čteme.*“⁴⁴ Čtenáři v knihách hledají a častokrát nacházejí podněty k tomu, že se s hlavní postavou cítí a prožívají i konstruované queer situace. Do jaké míry je ale vytvořený literární svět podobný světu reálnému? Například Josef Hrabák ve svých *Úvahách o literatuře*⁴⁵ vyzdvihuje myšlenku, že „*literární dílo je sloučením fikce a nonfikce, tj. na jedné straně je odrazem reálna a podává o něm nějaké věcné informace, ale na druhé straně je součástí onoho obrazu skutečnosti, jaký vytvořila právě literatura.*“ To je jedno z mnoha pojetí fikčnosti, které nás utvrzuje v tom, že i přes zdání reálného zobrazení skutečnosti projektuje „queer světy,“ které my v textech hledáme, jako uměle vytvořenou konstrukci.

3.2 KDE NALÉZT QUEER LITERATURU?

Dá se říci, že označení „queer literatura“ je spíše soudobou subkulturní záležitostí, a proto se s ní setkáme především na internetových portálech. S největší pravděpodobností by se nenašel literární kritik, vědec, odborný publicista nebo spisovatel, který by s jistotou tvrdil, že ta či ona beletrie je „queer.“ Pojem queer totiž nemá hranice, parametry, měřítko a už vůbec ne nějaké společné obecné charakteristiky. Knihy s neobvyklými tématy se určitě

⁴⁴ CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. První vydání. Brno: Host, 2002. str. 123. ISBN 80-7294-070-8.

⁴⁵ HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1983. str. 12. ISBN neuvedeno.

nestávají bestsellery a ani se nedostávají do majoritní nabídky nakladatelství. Je to hrstka románů, povídek, novel a krátkých příběhů, které jsou nazvány queer jen proto, že je v jejím obsahu například motiv homosexuálního partnerství, hledání sexuální orientace a lesbické lásky.

Na českém webu dominují tři internetové stránky, kde lze prolistovat jistý „seznam“ queer literatury. Také se tu objevují anotace, abstrakty, recenze nebo nabídky ke koupi literatury. Jsou to webové stránky <http://www.queerliteratura.blog.cz>,⁴⁶ <http://www.queershop.cz>⁴⁷, <http://www.004.cz>.⁴⁸

3.2.1 WEBOVÉ STRÁNKY

Stránka <http://www.queerliteratura.blog.cz> funguje od roku 2007. Nalezneme zde seznam beletristické queer literatury, která je dále rozdělena do rubrik, kterými jsou: *Gay literatura*, *Lesbická literatura*, *Coming out*, *Na okraji*, *Oddechová literatura* a *Ze zahraničí*. Stránka kromě výčtu knih nabízí jejich stručný obsah, vyzdvihuje téma a v některých případech i autory.

Internetová adresa <http://www.004.cz> nezahrnuje výhradně informace o queer literatuře. Obsahuje velkou nabídku rubrik, kde nalezneme různé aktuality z domova i zahraničí, většinou s gay popř. s lesbickou tematikou. Je tu poradna, články o kultuře, coming-outu, homosexualitě, homofobii, partnerských vztazích, hudbě aj. Queer literatura je rubrikou, která se ale obsahem nápadně podobá <http://www.queerliteratura.blog.cz>.

3.2.2 QUEERSHOP.CZ

Webová stránka <http://www.queershop.cz> funguje především jako internetový obchod s širokou nabídkou knih. Prodávají se tu nejen lesbické, gay a trans publikace (některé v anglickém jazyce), ale také literatura faktu, biografie, filmy, festivalové suvenýry aj. Produkty nabízené na tomto portálu nejsou běžně dostupné v kamenných obchodech a knihkupectvích, proto je nákup v Queershopu oblíbeným způsobem, jak se seznámit s queer literaturou.

Jejich zboží je k dispozici i na různých queer hudebních, filmových či jiných festivalech, koncertech, benefičních akcích, na queer parades, gay a lesbických průvodech,

⁴⁶ *Queerliteratura.blog.cz* [online]. 2007-2009 [cit. 2011-02-15]. Queer literatura. Dostupné z WWW: <<http://queerliteratura.blog.cz/>>.

⁴⁷ *Queershop.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-02-15]. Queershop. Dostupné z WWW: <<http://www.queershop.cz/>>.

⁴⁸ *004.cz* [online]. 2007 [cit. 2011-02-15]. OO4. Dostupné z WWW: <<http://www.004.cz/queer-literatura-slovo-uvodem>>.

kde má Queershop své zastoupení. Tento portál mimo jiné spolupracuje s lesbickým nakladatelstvím Le Press, filmovým festivalem Mezipatra nebo Queer eye festivalem.

3.2.3 KNIHOVNA GENDER STUDIES

Knihovnu zřizuje od roku 1991 Gender Studies, o.p.s., nevládní nezisková organizace působící především jako informační, vzdělávací a konzultační centrum. Věnuje se otázkám vztahů mužů a žen, jejich postavení ve společnosti a rovných příležitostí na pracovním trhu v České republice a Evropě. Cílem knihovny a dokumentačního centra je veřejnosti efektivně zpřístupnit co nejvíce odborné literatury, beletrie a dokumentů. Od roku 2000 sídlí Gender studies, o.p.s a její knihovna v Gorazdově ulici v Praze. Na webových stránkách⁴⁹ se knihovna charakterizuje jako největší svého oboru ve střední a východní Evropě. Pro čtenářky a čtenáře (k roku 2011 je jich zaregistrovaných téměř tři tisíce) nabízí bohatou škálu publikací odborných, z oblasti genderu, feminismu, sexuality, sociologie a queer studií. Texty jsou české, ale i cizojazyčné (anglické, slovenské a německé). Přes 7000 knih, jinde v Čechách nedostupných, dosud nepřeložených jsou přínosné například pro odborníky nebo studenty a studentky oboru Gender studies.

3.2.4 QUEER NAKLADATELSTVÍ?

Nemůžeme hovořit o existenci českého nakladatelství, které by se věnovalo výhradně vydáváním knih s queer tematikou, ale v roce 2007 vzniklo významné nakladatelství LePress, které založila Markéta Navrátilová. Je specifické svým záměrem představit české čtenářské obci řadu současných zahraničních autorek knih s lesbickou tematikou. Můžeme tedy říci, že se tak jedná o první lesbické nakladatelství v České republice. Mezi nejnovější vydané knihy patří komiksový příběh *Lesby k pohledání* (2010) od známé kreslířky Alison Bachdelové,⁵⁰ nebo romány americké spisovatelky Karen Williamsové (*Podzimní příběh*, 2007; *Hrozny vášně*, 2007).

Pokud ale blíže zmapujeme situaci v Čechách, docházíme k zjištění, že určitá vydavatelství se nebrání do svých edičních plánů zařadit queer knihy. Uvedeme alespoň dvě z nich: především české beletrii se věnuje nakladatelství Druhé město. Jeho majitelem je spisovatel Martin Reiner. Stěžejní publikací pro nás je jeho kniha *Lucka, Maceška a já*, kde se setkáváme s tématem homosexuality. Dalším nakladatelstvím, které vydalo knihy o lásce

⁴⁹ *Gender Studies* [online]. 2005 [cit. 2011-03-16]. Gender Studies. Dostupné z WWW: <<http://www.genderstudies.cz/>>.

⁵⁰ Alison Bachdelová kreslí příběhy již od 80. let, u nás je neproslavila především komiksem *Rodinný ústav* (2007) Její kresby můžeme považovat za klasiku lesbické literatury.

mezi ženami, je Eroika, v roce 2009 to například byla kniha *Budu zářit*⁵¹ od Edity Svatošové nebo *Vrány*⁵² Blanky Götzové.

4. LESBICKÁ LITERATURA

Do queer literatury řadíme publikace (zejména současné beletristické knihy po roce 2000), jejichž tématy jsou lesbické světy, jejich životy a vztahy. Pokusíme se nahlédnout do historie lesbické literatury, seznámíme se s jejími autorkami a dále se zaměříme na lesbu jako literární postavu a na témata a prostředí v lesbické literatuře.

4.1 HISTORIE LESBISMU A LESBICKÉ LITERATURY

Ženské homosexualitě se věnuje například Julia Penelope,⁵³ Del Martin a Phyllis Lyon,⁵⁴ Bonne Zimmerman⁵⁵ nebo Barry D. Adam.⁵⁶ Z českých studií jmenujme knihu A. Brzka a J. Pondělíčkové-Mašlové, *Třetí pohlaví?*⁵⁷ Autoři poslední zmiňované knihy nacházejí prvky ženské homosexuality v dávných společnostech: „*V pramenech, z nichž se dozvídáme o společnostech, které homosexuální chování akceptovaly, nebyly zmiňovány případy osob chovajících se výlučně homosexuálně, ale dozvídáme se hlavně o chování bisexuálním. Řada vědců nalezla souvislost s postojem společnosti k ženám a postojem k homosexualitě. V matriarchátu, kde měly ženy vysoký sociální statut, se prý na homosexuální chování pohlíželo jako na něco nedůležitého.*“⁵⁸ Lillian Faderman v odborné studii *Krásnější než láska mužů*⁵⁹ narazila na další formu lesbismu v 18. století. Pro lásku mezi ženami se podle ní používal termín „romantické přátelství.“ Tento vztah se považoval ve všech ohledech za šlechetný a ctnostný, i když se mnohdy interpretoval pouze jeho sexuální obraz. „*Pokud ženy vyhlížely žensky, pak se jejich sexuální chování přijímalo jako aktivita, které se ženy věnují, když nejsou k dispozici žádní muži, když se žena potřebuje zaučít anebo když se dá vyvolat větší chuť na heterosexuální pohlavní styk. Pokud ale některá z žen*

⁵¹ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

⁵² GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. První vydání. Znojmo: Eroika, 2004. ISBN 978-80-86337-86-9.

⁵³ PENELOPE, Julia. *Call me lesbian : lesbian lives, lesbian theory*. Freedom, CA: The Crossing Press, 1992. ISBN 0-89594-496-0.

⁵⁴ MARTIN, Del; LYON, Phyllis. *Lesbian. Woman*. Second edition. New York: Bantam Books, 1972.

⁵⁵ ZIMMERMAN, Bonnie. *Lesbian histories and cultures : an encyclopedia*. First edition. New York; London : Garland Publishing, 2000. ISBN 0-8153-1920-7

⁵⁶ ADAM, Barry D. *Rise of a gay and lesbian movement*. Boston: Twayne Publishers, 1987. ISBN 0-8057-9714-9.

⁵⁷ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

⁵⁸ Tamtéž, str. 105.

⁵⁹ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN 80-86356-12-4.

vyžadovala mužská privilegia (pozn. autor. např. nošení mužských šatů vyvolávalo předpoklad vlastnických práv na ženské tělo jako u mužů), pak se iluze lesbismu jako pouhé „náhražky“ rozplynula.“⁶⁰ L. Faderman je ale zároveň přesvědčena o tom, že v „romantických přátelstvích“ se často nejednalo o navazování sexuálních vztahů, což podle ní nesnižovalo vážnost ani hloubku citu, který k sobě ženy cítily. Takové vztahy mezi osobami stejného pohlaví tedy považuje za jistou podobu lesbismu.

Pramenem, který spolehlivě sleduje ženskou homosexualitu, je literatura s lesbickými motivy. V minulosti se s nimi ale nesetkáváme často. Když se podíváme do dávné antické historie, nalezneme zde jednu literární ikonu, která se proslavila nejen svými básněmi, ale také svojí školou Múseion. Je jí antická básnířka Sappfó. Ve *Třetím pohlaví*,⁶¹ se o ní autoři zmiňují v souvislosti s termínem „lesbická láska“: „Ženská homosexualita bývá označována jako ‚lesbická láska.‘ Za toto pojmenování vděčíme básnířce Sappfó, která kolem roku 600 před naším letopočtem žila na východořeckém ostrově Lesbos. (...) Ve svém domě zřídila školu zvanou Múseion, tedy Dům múz. V té době nebyla jedinou ženou, která takovou školu vedla – na Lesbu se vzdělání dopřávalo i ženám. Soustředila kolem sebe okruh mladých dívek, na které pedagogicky působila. K některým z nich měla citový vztah, kterému dávala výraz ve svých básních. Ty byly ve své době jedinečné a dnes zůstávají v obecném povědomí hlavně proto, že Sappfó byla první ženou, která se veřejně přiznala k citům k pohlaví stejného pohlaví.“⁶²

V dalších staletích jen stěží hledáme spisovatelku nebo spisovatele zabývající se lesbickou láskou. Můžeme se setkat pouze s „erotickou literaturou“, která se objevovala zejména v 18. a 19. století. Podle Francka Évarda⁶³ vznikl termín „erotická literatura“ v 19. století: „Netýká se tolik kategorie zavedené pro třídění literárních žánrů, jako právní definice dané cenzurou. (...) Nicméně četba velkých erotických textů nám ukazuje, že na rozdíl od pornografie erotika spojená se zdrženlivostí, tělesností a náboženstvím odkládá realizaci touhy, aaby prodloužila její intenzitu.“ Zde je ženská láska chápána ve smyslu, který zmiňovala již Lillian Faderman, totiž sexuální chování žen se v erotické literatuře považovalo za jistý druh zábavy před očekávaným heterosexuálním stykem. Za takové texty můžeme považovat například romány *Sto dvacet dnů Sodomy* (1785), *Filosofie v budoáru* (1795) nebo

⁶⁰ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 12. ISBN 80-86356-12-4.

⁶¹ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 87. ISBN 80-85526-03-4.

⁶² Tamtéž, str. 87.

⁶³ ÉVARD, Franc. *Erotická literatura: aneb Psaní rozkoše*. První vydání. Praha: Levné knihy Kma, 2006. str. 5. ISBN 80-7309-335-9.

Justina čili prokletí ctnosti (1797) aj. spisovatele D. A. F. de Sade nebo knihu *Lady Fuckingham* (1879) od Oskara Wilda apod. Řekněme tedy, že autoři, kteří pracovali s lesbismem, se na něj dívali především jako na sexuální akt a nedokázali jim přiřknout rozměry vztahu, který je běžný mezi mužem a ženou.

Obraz lesbické ženy se začal měnit na konci 19. a začátkem 20. století v důsledku nových lékařských teorií: „*Přestože některé studie provedené v první třetině 20. století ukázaly, že láska mezi ženami je normální dokonce i statisticky a že ani ženy, které svůj vztah vyjadřovaly genitálně, nebyly o nic méně zdravé než ostatní, sexuologové nadále tvrdili, že ženy postižené láskou k jiným ženám jsou nenormální. Freudovi žáci je vybízeli, aby vyhledaly pomoc lékaře a vyléčily se ze svého stavu.*“⁶⁴ Výskyt lesbismu byl chápán velmi rozporupně s někdejšími studii. V literatuře a jejích bohémských kruzích byla homosexualita, a to i ženská, na počátku 20. století v módě. Hlásila se k němu například francouzská básníka Renée Vivien nebo Natalie Barney (*Sapfická idyla*, 1900).

Bereme-li v potaz, že je homosexualita vrozená, určitě se musíme pozastavit nad tím, kolik staletí se společnost vypořádávala s její existencí a začala ji tolerovat. V českém kontextu samotná existence leseb, jak uvádí v diplomové práci Petra Horáková,⁶⁵ začala být vnímána až po revoluci roku 1989. V devadesátých letech se začala v Čechách formovat lesbická hnutí a organizace, mezi které patří např. L-klub, Lambda, Promluv a A-klub. Právě díky těmto organizacím vznikaly i lesbické literární texty v podobě časopisů. Jimi jsou *Alia*, *Promluv* nebo *Inkognito*. Lesbické povídky a romány v té době u nás ještě neměly místo. Začaly se objevovat zejména v první desetiletí jednadvacátého století. Není divu. Společnost si teprve zvykala na fakt, že až „*Od roku 1992 je homosexualita vyjmuta ze všech seznamů duševních poruch a považuje se za menšinovou variaci lidské sexuální orientace. Není to tedy ani nemoc, ani úchylka, je to zkrátka preference osob stejného pohlaví jako erotických objektů. Ze sexuologického hlediska je pro určení orientace podstatné to, do koho se člověk zamilovává, koho citově upřednostňuje. Výzkumy posledních dvaceti let jednoznačně ukazují na vrozenost homosexuality.*“⁶⁶ V české minulosti se tedy v literatuře téma lesbické lásky neobjevovalo, můžeme hovořit jen o prvcích „romantického přátelství“, například ve *Svéhlavičce* (1885) Elišky Krásnohorské.⁶⁷ Hlavní postava Zdenka je mladá vášnivá dívka,

⁶⁴ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 369. ISBN 80-86356-12-4.

⁶⁵ HORÁLKOVÁ, Petra. *Menšinová sexuální orientace jako téma v současné české literatuře*. Ústí nad Labem, 2009. str. 19. Diplomová práce. Univerzita Jana Evengelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, katedra bohemistiky.

⁶⁶ WEISS, Petr. *Homosexuálové a výchova dětí. Moje psychologie* [online]. 16. 10. 2007, 2007, 10, [cit. 2011-01-04]. Dostupný z WWW: <<http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php?id=319610>>.

⁶⁷ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Svéhlavička*. První vydání. Praha: Art-Servis, 1991. ISBN neuvedeno.

kerou proti její vůli posílá otec na převýchovu do penzionátu. Tam potkává Ellen, ke které si vytvoří silný citový vztah. Téměř o sto let později vznikla povídka Alžběty Šerberové *Dívka a dívka* (1970). Opět se setkáváme s prostředím dívčích kolejí, kde je vylíčeno emocionální přátelství mezi dvěma ženami. Ve zmiňovaných knihách ale není přímo zdůrazněn jakýkoli lesbický vztah, ale přesto si jím právě takovou formou vztahu mnohdy vysvětlujeme. Tato interpretace snad vzniká v důsledku obecné „sexualizace kultury,“ kdy společnost podvědomě v některých prvcích, tématech, rysech vyhledává lesbismus. Jak říká L. Faderman, žijeme v době ovlivněné úspěchy sexuální revoluce, a někteří se proto odmítají smířit s možností, že by takové vztahy mezi ženami nebyly sexuální povahy.⁶⁸

4.2 KDO PÍŠE A ČTE LESBICKOU LITERATURU

Život žen, které milují ženy, jejich osudy a coming-outy, jsou zpracovávány i spisovatelkami a spisovateli, kteří nejsou přímo spjati s lesbickým životem. Není pravidlem, že o lesbách píše jen lesby, jak se často mylně někteří recipienti lesbické beletrie domnívají. Každá pisatelka/pisatel je individuální osobnost a tvoří svá díla vlastními specifickými způsoby. Někdo píše příběhy, aniž by k tomu potřeboval a využíval svých empirických zkušeností. Pisatelé mohou psát o lesbách například jen proto, že považují toto téma za zajímavé, za čtivé a pro čtenářskou obec přitažlivé, avšak literární dílo vytváří obraz lesbické komunity včetně obrazu autora.

Na situaci můžeme nahlížet i z hlediska čtenáře: autor pro něj může být elementem, který je někdy stěžejní pro samotný výběr četby. Některé recipienty zajímá například obsah knihy – její téma. Jiný vybírá četbu podle žánru nebo časového ukotvení aj. Autor je pro něho ale jedním z nejvěrohodnějších výběrových složek. Uveďme to na jednoduchém příkladu: Jestliže si čtenář přečetl od jistého spisovatele již tři knihy, které se mu líbily, bude předpokládat, že i ta čtvrtá bude vykazovat podobné, či snad typické prvky pro daného autora, a proto další publikace od téhož pisatele se mu bude líbit. V našich úvahách nám pomůže i Karel Krejčí, který se ve své studii *Sociologie literatury*⁶⁹ v kapitole *Psychologie čtenáře* zabývá mimo jiné čtenářskými zájmy: „Způsob, jak lidé čtou a co v knize hledají, určuje jejich čtenářskou zálibu. Každý druh literatury, každý autor, ba i každá jednotlivá kniha má svůj okruh čtenářů, který, vyloučíme-li čtenáře náhodné, spojuje lidi s některými společnými

⁶⁸ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 13. ISBN 80-86356-12-4.

⁶⁹ KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Druhé vydání. Praha: Grada Publishing, 2008. str. 127. ISBN 978-80-247-2623-6.

psychickými rysy. Vznikají tu svého druhu typy, o nichž však můžeme zase mluvit jen s tou výhradou, že jeden a týž čtenář podle šíře svých zájmů může patřit k typům několika.“

Stejně tak jako není podstatné, jestli lesbickou literaturu píše autorka-lesba, či heterosexuálně orientovaná žena, také není zásadní, zdali knihu s lesbickými tématy píše, čte žena, či muž. I když je to spekulativní tvrzení, které nám vyvrací například Pam Morris,⁷⁰ jsme přesvědčeni, že každé umělecké vyjádření nemusí mít pohlaví nebo sexuální orientaci, ale samo o sobě dokáže vyjádřit určitý „nezaujatý“ postoj vůči genderu nebo sexualitě. Právě Pam Morris se ve své knize *Literatura a feminismus* vyjadřuje o četbě z pohledu ženy. „Mužské interpretace ženství, jež vytvářejí mylný obraz žen a bývají předkládány jako univerzální ‚lidská‘ pravda či jako ‚skutečnost‘, si udržují životnost a závaznost.“⁷¹ Postupně tak vznikala feministická kritika. Feministky byly totiž přesvědčeny, že muži byli zaujatí vyobrazováním žen jako symbolu sexuality, jako svůdkyně, jako pohlaví a ne člověka. Neměli bychom ale být tak skeptičtí k literatuře psané muži, můžeme uvést například anglického spisovatele D. H. Lawrence, který se ve svém románu *Duha* (1915) zhostil zpracování vnitřního světa mladé ženy, která přemýšlí a bojuje se svou identitou, budoucností, a také prožije velmi intenzivní a reálně vyobrazovanou lesbickou aféru. Jistě bychom našli ještě další tituly, které nejsou odrazem „mužského pohledu,“ ale to není naším cílem.

4.2.1 AUTORKY LESBICKÝCH ROMÁNŮ

Lesbickému tématu se skutečně věnují převážně ženské spisovatelky u nás i v zahraničí. V současném literárním světě můžeme dokonce hovořit o autorkách, které se staly ikonami lesbické literatury.

Jednou z nich je určitě anglická spisovatelka Sarah Waters (nar. 1966 ve Walesu), která zasazuje své romány do minulých století a vykresluje většinou první lásky lesbických žen (*Tipping the Velvet*, 1998; *Affinity*, 1999; *Fingersmith*, 2002 aj.) Její romány jsou také filmovány a autorka se těší velké oblibě doma i v zahraničí. Další lesbickou prozaičkou je Janette Winterson (nar. 1959 ve Velké Británii). Proslula svým románem *Na světě nejsou jen pomeranče* (1985, česky Argo 1998), nebo *Vášní* (1987, česky Argo 2000), *Jak neštěpit třešeň* (1990, česky Argo 2004). Ve svých textech experimentuje s jazykem, stylem a strukturou příběhu. J. Winterson pracuje s četnými časovými i dějovými liniemi, úhly pohledu. Dotýká se témat mezilidských a rodinných pout, postavení ženy ve společnosti, homosexuality, konstrukcí společenských představ o životě, jeho hodnotách apod.

⁷⁰ MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. První vydání. Brno: HOST, 2000. ISBN 80-86055-90-6.

⁷¹ Tamtéž, str. 29.

V českém literárním prostředí se můžeme setkat s lesbickými díly autorek Zuzany Brabcové,⁷² Lucie Němcové,⁷³ Renáty Kalenské,⁷⁴ Báry Basikové⁷⁵, Jitky Libičské (*Trny růže*, 2009) Lenky Vrbové,⁷⁶ Edity Svatošové⁷⁷, Andreji Vatulíkové (básnická sbírka *Ona je ten tragický typ...*, 2010), ale autorkou, která je českou průkopnicí, jedinečnou básnířkou a spisovatelkou je Svatava Antošová (nar. 1957 v Teplicích). Podle slovníku českých spisovatelů přispívala básnickou tvorbou do samizdatových sborníků, později do periodik *Kmen*, *Tvorba*, *Tvar* aj. Proslavila se svými básnickými sbírkami poezie *Říkají mi poezie* (1987), *Ta ženská musí být opilá* (1990), *Torána* (1994) aj.⁷⁸ S. Antošová se veřejně hlásí ke své lesbické sexuální orientaci, což dokládá i její prozaická tvorba – *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*,⁷⁹ *Dáma a švihadlo*.⁸⁰ Svým okázalým způsobem prezentace lesbické sexuality se stává ojedinělou autorkou v českém prostředí. Oproti ostatním českým autorkám staví témata jako je coming-out a samotný lesbismus do roviny vedlejší. Pracuje s originálními ústředními ději a zápletkami, které v sobě skrývají hluboké filozofické a existenční otázky. Tím se přibližuje spisovatelkám zahraničním. Používá výraznou obraznost, autobiografické prvky, nebojí se naturalistického, syrového a až obscenního zobrazování skutečností, pracuje s pornografickými scénami a s hrubým až vulgárním jazykem a nespisovnou češtinou.

4.3 LESBA JAKO LITERÁRNÍ TYP

Jednou z hlavních složek literárního díla je její postava. Bohumil Fořt se ve své studii *Literární postava*⁸¹ zabývá literární postavou obecněji: „*Kategorie literární postavy patří mezi základní literárně-teoretické kategorie a je pevně spojena především s rovinou příběhů samotných – vždy se vypráví příběhy o tom, že někdo někde něco činí nebo se někomu něco děje.*“ Můžeme tedy konstatovat, že postava je strůjcem děje, nebo alespoň jeho pozorovatelem, či složkou dokreslující atmosféru a prostředí ve fiktivním světě. V *Lexikonu*

⁷² BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

⁷³ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

⁷⁴ KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. První vydání. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

⁷⁵ BASIKOVÁ, Bára. *Rozhovory s útekem*. Druhé vydání. Praha: Why not agency, 2001. ISBN 80-238-7623-6.

⁷⁶ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

⁷⁷ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

⁷⁸ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: První díl, A-L*. Druhé vydání. Nakladatelství Brána: Praha, 1999. str. 18-19. ISBN 80-7243-040-8.

⁷⁹ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala : Pornogroteska za časů terorismu*. První vydání. Praha: Concordia, 2005. ISBN 80-85997-33-9.

⁸⁰ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-192-1.

⁸¹ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu, 2008. str. 13. ISBN 978-80-85778-61-8.

*teorie literatury a kultury*⁸² se píše, že je to „postava vyskytující se ve fikcionálních textech, která je lidská nebo se přinejmenším podobá člověku. Postavy jsou složeny z prvků textu, které mají vztah k literárním typům, jakož i ke způsobům vnímání osob.“ Může se nám tedy zdát, že literární postavy, stejně tak jako my, žijí; jsou reálným zobrazením bytí, právě protože zažívají různá dobrodružství, situace, ve kterých se ocitá i skutečný člověk. Ten, stejně tak jako smyšlení lidé v knihách, má své příběhy. Jak ale píše Petr. A. Bílek v *Hledání jazyka interpretace* v kapitole *Reference ve smyslu odkazování k aktuálnímu světu*:⁸³ „Literatura není imitací ‚reality‘; co největší věrohodnost detailů i celku vůči tomu, ‚jak to skutečně je‘, není zárukou ani estetických kvalit, ale ani vyšší míry významové zřetelnosti či intenzity. Celý problém vztahu světa textu a světa aktuálního (‚reality‘) je mnohem složitější, ale – možná i díky tomu – také metodologicky zajímavější a pro uvažování o interpretaci podnětější.“

V této práci je věnována pozornost konkrétním postavám se specifickou charakteristikou: jsou jimi lesbické hrdinky objevující se v současné české queer literatuře. Pracujeme s nimi jako s literárními typy. Cílem je všimnout si obecných společných znaků, vlastností, vzezření, a chování ve vybraných literárních dílech. Analyzujeme jejich zobrazení a jednotlivé typy pojmenováváme.

Lillian Faderman⁸⁴ se zabývala tím, jak byly lesby zobrazovány v polovině dvacátého století: „Před rozmachem lesbicko-feministického hnutí lesbické autorky ve svých knihách obvykle zachycovaly jeden ze dvou typů: lesbu jako chorobnou bytost nebo lesbu jako mučednici (jíž je vzorem Štěpa ze *Studny osamění*).⁸⁵ Není překvapující, že autorky, které si niterně osvojily perspektivu, z níž na ně pohlížela společnost, líčily lesbu jako chorou bytost. Také nás neudiví, že autorky, jež osobně pocítily společenskou homofobii, využívaly triku, s nímž přišla Radclyffe Hall, a popisovaly lesbu jako trpící ubožačku.“ V českém prostředí na počátku 21. století se již nesetkáváme s postavou lesby – chorobné bytosti, ale skutečností je, že výše zmiňovaná *Studna osamění* (1928) od Radclyffe Hall je v lesbických kruzích stále vyhledávanou četbou. Snad možná proto, že byla po celá desetiletí jedinou literární podobou lesbismu. Colin Spencer se ve svých *Dějínách homosexuality*⁸⁶ o této knize vyjadřuje v tom

⁸² NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury*. První vydání. Brno: Host, 2006. str. 616. ISBN 80-7294-170-4.

⁸³ BÍLEK, Petr. A. *Hledání jazyka interpretace: K modernímu prozaickému textu*. První vydání. Brno: Host, 2003. str. 184. ISBN 80-7294-080-5.

⁸⁴ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. str. 466. ISBN 80-86356-12-4.

⁸⁵ HALL, Radclyffe. *Studna osamění*. 4. vydání. Praha: Euromedia Group, 2002. ISBN 80-7202-890-1.

⁸⁶ SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. str. 223-224. ISBN 80-7145-302-1.

smyslu, že si: „*Hallová predsavzala napisat' polemickú knihu, ktorá mala presvedčiť spoločnosť o tom, že homosexuáli potrebujú súcit a porozumenie a podarilo sa jej vzbudiť ľútosť heterosexuálnych čitateľov nad svojimi lesbickými postavami.*“ Skromnou, hodnou, milou a spravедlivou Štěpu „musíme“ litovat už jen pro její marnou, přesto upřímnou a neutuchající touhu po obyčejném štěstí a lásce. V českých textech nacházíme Štěpě podobné postavy, které mají podobné charakterové prvky a vyvolávají ve čtenářích soucit. Nazveme je *Trpítelkami*.

4.3.1 TRPÍTELKA

Trpítelkami označujeme lesbické postavy, které nejsou v životě šťastné, strádají, překonávají určité překážky a někdy se ve prospěch něčeho nebo někoho obětují. Jsou prezentovány jako nevinné osoby, kterým je neprávem ubližováno, naráží na nepochopení, netolerantní chování ze strany přátel nebo rodiny a musí za sebe bojovat.

Konkrétním příkladem postavy *Trpítelky* je Lucie z knihy *Rok perel* od Zuzany Brabcové.⁸⁷ Hrdinka je vdaná čtyřicetiletá žena, která se střetává s lesbickým světem, překonává svůj coming-out, zápasí se závislostí na alkoholu, hledá cestu ke své dceři a řeší otázky mezilidských vztahů, intimity a odloučenosti. Je donucena opustit práci, manžela a jejím útočištěm se nakonec stává komunita mladých lidí, kteří žijí ve squattu.

Další typickou představitelkou lesby - *Trpítelky* je hlavní postava knihy *Obrácené srdce*⁸⁸ - Denisa. Stejně jako Lucie se potýká se svou sexualitou a dochází ke zklamání z prvního nevydařeného vztahu. Denisa jako osmnáctiletá trpí tím, že nemá přítele a zjišťuje, že ji ani žádný nepřitahuje, navíc postrádá skutečné přátele. S dívkami jejího věku nenachází témata k hovoru, nemá s nimi stejné zájmy. Svoji energii tedy vkládá do studia a kariéry. Potom sahá po příležitosti a navazuje vztah s Pavlou, kterou právě opustil manžel. Ten se k ní však za nějaký čas vrací a Denisa opět zůstává sama. Tentokrát ale opouští své rodné město a odjíždí do Prahy, kde žije v provizorních podmínkách na jedné ubytovně a k tomu naráží na obtíže při hledání práce. Její tragicky líčená situace se umocňuje v okamžiku, kdy je znásilněna domovníkem a hrdinka se ocitá na ulici. Navíc je v práci neprávem obviněna ze sexuálního obtěžování, když se její kolegyně dozvídá, že je Denisa lesbou.

⁸⁷ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

⁸⁸ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

4.3.2 IDEÁLNÍ LESBA

Podobným případem lesbické postavy je v české beletrii hrdinka, kterou dále nazýváme *Ideální lesbou*. „Ideální“ je právě proto, že se vyznačuje lidskou bezchybností a bezúhonností; je nevinná, hodná a oplývá všemi úctyhodnými vlastnostmi. Dokonalost *Ideální lesby* je vyobrazena podle obecných představ a tradičního přesvědčení v soudobé společnosti. Její parametry se shodují s obecnými kritérii a měřítky navyklých morálních hodnot a smýšlení. Sama postava není strůjkyní svých problémů. Vše špatné, co se jí děje, je křivdou a nespravedlností. Takovou hrdinku můžeme také označit jako mučednici. Bývá tou, která v životě neprávem trpí a jejímž prostřednictvím si má snad čtenář vzít ponaučení, že ona jako zástupkyně všech lesbických žen, je nevinnou obětí společnosti a jejích předsudků.

Za *Ideální lesbu* lze považovat postavu Jany z knihy *Z deníku lesbičky*.⁸⁹ Jana se nejprve bojuje s city, které chová ke svojí nejbližší kamarádce. Potýká se s problémem, jestli se jí k tomu má přiznat, zdali to nezničí jejich přátelský vztah. Když se k tomu konečně odhodlává, přítelkyně zdůrazňuje svůj negativní postoj a Jana nakonec svou lásku nepřiznává. Postava se ocitá sama, i když Martině neprozradila skutečné city, jako přítelkyni ji ztrácí, protože si je vědoma toho, že se jí ani nikomu jinému nemůže svěřit se svou orientací. Potýká se s četnými nevydařenými schůzkami s různými ženami a odolává návrhům ze strany druhého pohlaví. Když si později najde přítelkyni, musí se vypořádávat s homofobními útoky spolužáků, ale také své matky. Z domova je nucena se odstěhovat pro časté neshody, náarážky a matčino netolerantní chování. První přítelkyně Janu opouští a ve sledu těchto okolností není hrdinka schopna dokončit studium a problém se nabaluje jeden za druhým. Následuje série nešťastných seznámení a vztahů, až nakonec Jana potkává Lucii, svoji „pravou lásku,“ a nachází silnou oporu v otci. Ostatně postava Lucie, která se stává „tou pravou“ přítelkyní hlavní hrdinky a je také *Ideální lesba*. Ona se v minulosti nepotýkala s takovými těžkostmi jako Jana, ale je zobrazena jako ztělesnění vnitřní i vnější krásy a nevinnosti. Věří na skutečnou lásku, mezilidskou toleranci, touží po míru a lepším světě. Bojuje za práva zvířat, je vegetariánka, nekouří, nepije je hodná, milá a nenalezneme na ní žádné chyby. Možná místo přívlastku „ideální“ by se lépe hodilo označení „zidealizovaná,“ neboť je Lucie viditelně, až přehnaně vykonstruovanou lesbickou postavou.

⁸⁹ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

4.3.3 KRIMINÁLNIČE

Lesbickým literárním typem je i postava zobrazovaná jako nevyrovnaná, vnitřně nespokojená osoba, která neví, kým je, jak žít. Je to postava, která vnímá svůj život jako jeden velký neúspěch v souvislosti s odhalením své sexuální orientace. Hrdinka - *Kriminálnice* zápasí sama se sebou, mnohdy cítí k sobě nenávist a sahá až po krajních prostředcích, které ubližují lidem okolo ní. Nebojí se jednat protizákonně, překračuje i určité morální hodnoty a je schopná dopouštět se trestných činů, aby došla k jistému osobnímu smíření.

Za lesbu *Kriminálnici* pokládáme postavu Darji z knihy *Budu zářit* od Edity Svatošové.⁹⁰ Nejprve se nám tato postava jeví jako silná a vyrovnaná osobnost, která ví, co od života očekává. Nacházíme ji v situaci, kdy se od ní stěhuje kamarád, a ona se cítí sama nejen v bytě, ale také sama v sobě. Naléhavě touží najít si partnerku. Seznamuje se s novými sousedy, kterými jsou Ida, její manžel Ivan a jejich dvouleté dítě. Darja začíná s Idou trávit hodně času. Pomáhá jí čelit problémům v manželství a zároveň si k Ivanovi vytváří jistou nenávist. Ta vyústí až k vraždě: Darja zabíjí Ivana, čímž docílí toho, že se vztah mezi dvěma ženami mění z přátelského na milenecký.

Struktura vyprávění povídky *Budu zářit* není tolik běžná. Lubomír Doležel⁹¹ ji nazývá *objektivní ich-formou*: „*Tento vypravěčský způsob vyžaduje potlačení jak akční, tak interpretační funkce vyprávěcího subjektu.(...) Z promluvvé subjektivity zůstává jen její gramatický znak – první osoba. Postava, konstruktér fikčního světa, zaujímá roli neúčastného a chladného pozorovatele (svědka); nejen že nezasahuje do vyprávěného příběhu svou akcí, nýbrž navíc se zdržuje jakéhokoliv komentáře a hodnocení fikčního světa.*“ Příběh je tedy vyprávěn hlavní postavou, avšak nejsou zde např. její monology, úvahové pasáže, nebo komentáře. Nejsme si jisti, co se odehrává v jejím nitru. Možná proto se nám hrdinka jeví jako tajemná postava, která v sobě skrývá zákoutí, kam čtenář nemůže nahlédnout, a právě to ho udržuje v napětí. I když Darja vypráví svůj příběh, je pro recipienta záhadná a uzavřená.

Následující postavou, literárním typem *Kriminálnice* je nevyrovnaná, vnitřně nespokojená osobnost Jana z knihy Renáty Kalenské *Udělej motýla*.⁹² Jana se vrací se do svého rodného města ke své matce a sestře. Obě tam ale svým působením trápí. Její sestra Zdena se snaží být její oporou, kamarádkou, dokonce se jí svěřuje s tajemstvím, aby jí ukázala, jak moc jí na Janě záleží, a našly si k sobě cestu. Avšak Jana toho využívá, záměrně sestře ubližuje a snaží se svádět jejího přítele. Matka začíná chodit do dalšího zaměstnání, aby

⁹⁰ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

⁹¹ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby: v české literatuře*. První vydání. Praha: Český spisovatel, 1993. str. 47. ISBN 80-202-0418-0.

⁹² KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. První vydání. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

uživila rodinu, podpořila svou navrátilší se dceru. Ta se k ní ale nechová dobře a vysmívá se její obětavosti. Hlavní postava pocituje žárlivost ke všem lidem, kteří jsou šťastní. Potřebuje jim ubližovat, aby jí bylo lépe, a proto se dopouští trestných činů a vědomě ubližuje ostatním lidem ve svém okolí. Dokonce začne zakládat požáry v okolních vesnicích a stává se nebezpečnou žhářkou. Jakoby bojovala s celou společností, přitom touží vyhrát hlavně svůj osobní vnitřní zápas se sexuální identitou a ztrátou milované osoby.

Do kategorie literární postavy lesby *Kriminálnice* zařazujeme také postavu románu *Dáma a švihadlo*⁹³ od Svatavy Antošové. Již podtitul *Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky* napovídá, že jednou z hlavních zápletek je tu vražda, kterou spáchala stejnojmenná hrdinka. Nesmíme se ale nechat uvést v omyl, že literární Svatava je totožná s autorkou samotnou. Bohumil Fořt⁹⁴ upozorňuje na diferenci mezi reálnou a fikční postavou: „*Je problematické tvrdit, že literární postavy jsou obecně fikčními protějšky živých lidí (...), ale obecně existuje mezi postavami (fikčních) narativů a jejich případnými protějšky z aktuálního světa nepřekonatelná bariéra: postavy narativních světů jsou čistě mentálními konstrukty a tato skutečnost jim propůjčuje zcela jiný (fikční) status existence*“ Výrazným společným znakem mezi fiktivní a reálnou postavou je v knize *Dáma a švihadlo*, kromě stejného jména, také zaměstnání. Obě jsou redaktorky v ženském časopisu (sama spisovatelka přispívala do periodika *Cosmopolitan*) Také prostředí Teplic, Ústí nad Labem a Prahy jsou autorce známé. Právě možná proto zasazuje děj svého románu do těchto míst.

Hned na začátku subjektivního vyprávění v první osobě se dozvídáme o vražedném činu. Svatava sedí v hospodě a přemýšlí o tom, co udělala. Rekapituluje a v retrospektivě vzpomíná na to, jaké okolnosti jí k tomu vedly. Asociativně skládá své vzpomínky, přeskakuje v čase a místě, přičemž hlavní dějovou linií je vztah Svatavy se starší vdanou ženou Ofelkou a dále jsou rozvíjeny krátké epizody. Je tu vylíčen například vztah homosexuálů Miloška a Luboška, životní peripetie kamarádky Labiny nebo spisovatele Suzukiho. Svatava o vražedném činu uvažuje už od doby, kdy od své egocentrické bohaté milenky dostává revolver a s ním i pocit moci:

„*Co je to?*“

V ruce mě zastudil kov.

Co by to tak asi mohlo být? Vyštěkla Ofelka a vytrhla mi z ruky revolver.

Ty chodíš ozbrojená?“

⁹³ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-192-1.

⁹⁴ FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu, 2008. Str. 97. ISBN 978-80-85778-61-8.

„A ty ne?“

Zavrtěla jsem hlavou.

„Kdo dneska nemá zbraň, je už dopředu mrtvý. Na!“

Podala mi revolver zpátky.

„Jsi blázen?“

„Na rozdíl od tebe ne. Koukej si ho vzít, seženu si jiný. Je tam šest nábojů, když ti dojdou, u Vietnamců dostaneš další. Pod rukou samozřejmě. Ráže třicet osm. Nezapomeň to.“

„Proč mi ho dáváš?!“

„Ve Francii se ti bude hodit,“ pronesla tajemně a zacvakla za sebou dveře.

Chtěla jsem ji zadržet, ale rozplynule se jako mlha. Byla pryč. Zůstala mi po ní jen ta zbraň, lesklá a identická s naším vztahem.“⁹⁵

Revolver Svatavě dává jakousi vnitřní sílu, kterou tolik postrádá ve složitém vztahu s Ofelkou. V něm jí chybí schopnost ovlivnit své, i milenčiny pocity. Vyhrocená situace Svatavu donucuje k zastřelení Ofélie. Svého činu nelituje, spíše cítí jisté osvobození. Bere to jako jediné možné východisko vymanit se ze složitého vztahu, Teprve po smrti Ofelky se cítí volná a sama sebou.

Zavražděnou ženu můžeme interpretovat jako celý souhrn všech neúspěchů, nešťastných rozhodnutí a nevydařených vztahů Svatavy. Hlavní postava se jich jednou pro vždy chtěla zbavit, toužila smazat svoji minulost a s ní i pocit silné vnitřní bolesti. Vražda je se synonymem zbavení se věčných útrap a možné naděje na nový život: *„Tuhle noc mi už nevezmete. Je moje. Jen moje jako máloco. Vydrápla jsem vám ji z pracek a prožila ji po svém. Možná trochu nezvykle, mimo všechny normy, ale konečně po svém. Opravdově. Chcete, abych projevila lítost? Vyčítky svědomí? Smutek? Proč. Nemám je kde vzít. Vyplývala jsem je na vztahy, kvůli kterým jsem chtěla přežít.“⁹⁶*

4.3.4 JINÉ

Doposud jsme pro lesbické hrdinky vytvořili kategorie *Trpitelek*, *Ideálních leseb* a *Kriminálnic*. Do nich ale nelze zařadit všechny současné české lesbické postavy. V literatuře se vyskytují i hrdinky, které jsou na okraji těchto kategorií, nebo jejich charaktery nejsou tak jednoznačně vykreslené. Můžeme ale hovořit o některých společných prvcích, které jsme ještě

⁹⁵ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. 87s. ISBN 80-7220-192-1.

⁹⁶ Tamtéž, str. 282.

nezmiňovali. Například postava Ester z *Deníku lesbičky*⁹⁷ a Pavla z *Obráceného srdce*⁹⁸ jsou vedlejšími postavami, které negativním způsobem ovlivnily osudy hlavní hrdinky. Ester je Janiným parazitem. Využívá ji pro své sexuální potřeby a celkově jejich vztah považuje za jakousi pomocnou službu. Jana uklízí byt, vaří a stará se o syna Ester, která ve skutečnosti nikdy nechce přiznat svým rodičům, kolegům v práci, synovi a možná ani sobě jejich lesbické soužití. Pavla je podobný případ. V době, kdy jí opouští manžel, zneužívá zamilovanou Denisu a pěstuje v ní lživou naději, že by spolu mohly žít. Když se k ní ale muž vrací, s Denisou chladně ukončuje všechny styky. Ester i Pavla jsou zápornými postavami, které schovávají, nechtějí přiznat, nebo předstírají svoji sexualitu na úkor lesbické ženy.

Zajímavou hrdinkou je také žena, která má v sobě část *Trpitelky* a *Kriminálnice*. Je jí postava Svatavy Antošové – Jolanta z knihy *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*.⁹⁹ Jolanta je nešťastně zamilovaná do heterosexuální ženy a své skutečné city maskuje stupidní hrou na její *Mother number 2*. Zároveň jí baví role recidivistky, která se účastní útoku na politické činitele. Vystupuje se skupinou Radicals a věří, že se svými šokujícími performacemi vysmívá „archetypálnímu zobrazení společnosti,“ v exhibicionistickém a sexuálním vystupování ale především nachází úkryt. Ke své existenci potřebuje hry, masky, aby nemusela vnímat pocity smutku a vlastní povrchní život.

4.4 TÉMATA V LESBICKÉ LITERATUŘE

Lesbická literatura je specifická tím, že má svůj okruh témat, která jsou opakovaně zpracovávána. Snažíme se je nalézt, zamyslet se nad jejich zpracováním a někde i nad použitými narativními a vyprávěcími způsoby. Čtenáře může publikace označená za lesbickou uvádět v přesvědčení, že jejím ústředním dějem je láska mezi ženami a jejich vzájemné vztahy. Z velké části je tomu skutečně tak, ale odkrýváme zde i vedlejší dějové linie, které zasahují do mnohem širší oblasti témat.

4.4.1 MATEŘSTVÍ

V současné české beletrii se vyskytuje téma výchovy dítěte homosexuálními páry, o kterém se aktuálně hovoří i ve společnosti. Po uzákonění registrovaného partnerství v roce 2006 se tato otázka často diskutuje. V uměleckých dílech je zobrazeno, jak jsou spolu v určité

⁹⁷ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6.

⁹⁸ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

⁹⁹ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala : Pornogroteska za časů terorismu*. První vydání. Praha : Concordia, 2005. ISBN 80-85997-33-9.

fázi lesbického vztahu hrdinky šťastny až na jednu „neodmyslitelnou součást života.“ Je to zplození a výchova dítěte. Alespoň u jedné z partnerek se začínají probouzet, jak se říká, „biologické rytmy,“ a touží po mateřství. V konkrétních příbězích se problém otěhotnění řeší podobným způsobem. Ida s Junou (*Budu zářit*¹⁰⁰) a Zerida s Denisou (*Obrácené srdce*¹⁰¹) chtějí touhu po dítěti nějakým způsobem vyřešit, a proto jednájí. V prvním případě se obě dohodnou, že požádají přítele o to, aby jednu z nich přivedl do jiného stavu, přičemž mu ženy za danou službu zaplatí, a on tak bude moci splatit svůj dávný dluh. Ve druhém příběhu se tak lehce neshodnou. Když Denisa vidí, jak její přítelkyně touží po dítěti, najde si muže, který je ochoten zplodit s ní dítě. Zerida se to ale dozvídá až po samotném aktu, s Denisiným počínáním nesouhlasí a následně se partnerky rozejdou. Mateřství je v *Obráceném srdci* zobrazeno jako destruktivní prvek, který je příčinou rozpadu partnerství. Samotná Denisa poté přistupuje na heterosexuální způsob života s otcem dítěte. Vzhledem k narození potomka a ve prospěch jeho budoucnosti je pro ní snadnější svůj lesbismus nadále skrýt.

V České republice je dosud nelegální, aby žena bez partnera nebo lesba mohla využít umělého oplodnění, avšak žádný zákon nezakazuje, aby lesbický pár mohl vychovávat děti. Otázka mateřství lesbických párů je tak velmi složitá a samotné oplodnění není pro páry snadné. Není tedy divu, že se toto téma objevilo i v současné české lesbické literatuře, byť i způsobem, který pěstuje dávné společenské předsudky, že v lesbickém svazku nelze dlouhodobě žít a vychovávat dítě. Když se ale podíváme na vztahy heterosexuální, situace je velmi podobná. (důkazem nám může být zvýšená míra rozvodovosti a způsoby žití bez uzavření manželství).

4.4.2 HLEDÁNÍ VLASTNÍ IDENTITY

Dalším námětem, který lesbická literatura zpracovává, je hledání vlastní identity, vyrovnávání se sama se sebou a se svou sexuální orientací. Často se jedná o otázku coming-outu. Sexuologové Antonín Brzek a Jaroslava Pondělíčková-Mašlová¹⁰² píší, že „*Uvědomění si vlastního homosexuální zaměření má značené důsledky, zasahující podstatně dál než jen k volbě sexuálního partnera. Spojuje jedince se statutem menšiny. Ovlivňuje jeho rozhodnutí, kde žít, jaké volit povolání a mnohá jiná.*“

¹⁰⁰ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

¹⁰¹ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

¹⁰² PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 42. ISBN 80-85526-03-4.

Takovým příkladem může být situace, ve které se nachází postava Jana z knihy *Udělej motýla*,¹⁰³ o které jsme se zmiňovali v souvislosti literární postavy *Kriminálnice*. Hrdinka v tomto případě reflektuje svůj život, vzpomíná na určité události, lidi a přemítá, co vlastně cítí a proč. Stejně jako hlavní postava i čtenář hledá v textu souvislosti, příčiny a důsledky dějových zvrátů. Příběh vypráví sama hlavní postava. Její pohled se upírá k retrospektivnímu vyprávění. Ocitáme se ve dvou časových rovinách. Fragmentárně řazené vzpomínky i monologické úvahové pasáže se prolínají s aktuální časovou linií, kdy je Jana u své matky a sestry. Teze o Janině hledání vlastní identity a coming-outu nám pomáhají rozvíjet také dialogy mezi postavami nebo deník, který si píše Janina sestra. Ve vzpomínkách hovoří Jana o své spolubydlici Micce jako o ženě, kterou skutečně milovala, ale zároveň nebyla schopná své city nějakým způsobem projevit a místo řešení se vrhla do vztahu s prvním mužem, kterého potkala. Tak Micku vypudila ze svého života a sama sobě si nalhávala, že byla jen kamarádkou. Ona v životě Jany již nefiguruje možná proto, že odešla. Patrně se odstěhovala, ale nemůžeme vyloučit ani její smrt. Čtenář si může jen domýšlet, jak její přítelkyně zmizela, protože tu není žádný určitější náznak. Pohybujeme se v Janiných vzpomínkách, reálném životě, i v jejích snech a imaginacích. Jana na Micku vzpomíná a zároveň s ní vede imaginární rozhovor:

„Micka moje. Nudí mě všechno, co se netýká jí. když mám v hlavě ji, napadá mě jen to, jak na mě vzpomíná Jak chce být moje.“¹⁰⁴

„Micko, strašně se mi zjevuješ. Pokaždé, když si připustím nějakou vzpomínku na tebe, mám vlastně vzpomínky jen na tebe. Musíš to vědět v tý dálce. Zachraňuje mě to, abych nezešilela, nestoupla si doprostřed kuchyně a neřekla jim to všechno.“¹⁰⁵

Hledání identity je tématem i v knize *Rozhovory s útekem*¹⁰⁶ od Bány Basikové, nebo v *Deníku lesbičky*¹⁰⁷ od Jany Němcové a *Obráceném srdci*¹⁰⁸ spisovatelky Lenky Vrbové. My se podrobněji zaměříme na knihu *Rok perel*,¹⁰⁹ o které už byla zmínka v kapitole 4.3.1 *Trpitelka*. V hlavní postavě Lucii setkání s lesbickými ženami vyvolává zvláštní pocity, a proto začíná pátrat sama v sobě, ve svých myšlenkách, ale i ve starých krabicích, kde nalézá potvrzení o své skutečné a dosud potlačené sexuální orientaci: „Rozhodla se. Musely tu přece být, musely existovat nějaké stopy, znaky, signály, indicie. Předzvěsti toho, co následovalo,

¹⁰³ KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. Vydání první. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 30.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 113.

¹⁰⁶ BASIKOVÁ, Bára. *Rozhovory s útekem*. Druhé vydání. Praha: Why not agency, 2001. ISBN 80-238-7623-6.

¹⁰⁷ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

¹⁰⁸ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

¹⁰⁹ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

nějaké ověřitelné pukliny v zemi před zemětřesením. Jedině na jejich základě bylo možné rekonstruovat katastrofu. Protože co je to jiného než katastrofa, když se jednoho dne probudíte a zjistíte, že jste někdo jiný. Třeba brouk. Nebo pavouk. Moucha. Řehoř Samsa.“¹¹⁰ Lucie následně nalezla „důkazy,“ které vypovídaly o tom, že již dříve měla lesbické sklony. Vypravěč v er-formě nám dává možnost vidět Lucii coming-out z více perspektiv. Kromě hlediska hrdinky nahlížíme na některé situace z pohledu její dcery i manžela. Tyto úhly pohledu společně s vloženými odbornými články v textu, které si Lucie pročítá, nám nabízí komplexní náhled do problematiky coming-outu. Ta je sama o sobě velice složitá. V knize *Třetí pohlaví* od A. Brzka¹¹¹ se můžeme dočíst, že: „Odhalení bývá spojeno s těžce prožívanými duševními stavy. Objevují se deprese, sebevražedné pokusy. V souboru homosexuálních mužů, který jsme zkoumali, se plná polovina v minulosti alespoň jednou pokusila o sebevraždu.“ Sebevražda je motivem, který se objevuje také v *Roku perel*. Hlavní postava má sebedestruktivní pocity již v období, kdy se seznamuje se svou přítelkyní. Má vnitřní pocit, že jí někdo nebo něco musí potrestat za to, že opustila manželský život, že po celý ten čas ostatním i sobě lhala. V napjaté chvíli, kdy ji opouští milenka, ke které si vytvořila až přehnané citové pouto, sahá po alkoholu a snaží se upít, protože není schopná přijmout realitu.

Lucii pomůže vlastní dcera a nakonec z těžkého období vnitřních zápasů přechází do stavu rezignace. To je prvek podobný právě konstrukci lesby Radcliffe Hallové¹¹². Postavy Štěpa i Lucie se nevzdávají své sexuální orientace, ale docházejí k závěru, že lesbický vztah rámci heteronormativní společnosti nemá sebemenší naději na dlouhodobější nebo snad životní trvání a lesba je předurčena k osamocení a pocitu méněcennosti.

4.4.3 RODINNÉ VZTAHY

Rodinné vztahy nepatří k hlavním tématům lesbické literatury, ale jsou často klíčovým dějovým prvkem, který ovlivňuje osudy hlavní postavy. Objevují se např. v knihách: *Rok perel*¹¹³, *Budu zářit*¹¹⁴, *Deník lesbičky*¹¹⁵ nebo *Udělej motýla*.¹¹⁶

¹¹⁰ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. str. 110. ISBN 80-86379-13-2.

¹¹¹ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA, 1992. 42 s. ISBN 80-85526-03-4.

¹¹² HALL, Radclyffe. *Studna osamění*. 4. vydání. Praha: Euromedia Group, 2002. ISBN 80-7202-890-1.

¹¹³ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

¹¹⁴ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

¹¹⁵ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

¹¹⁶ KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. Vydání první. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

Postava Jany v *Deníku lesbičky* se potýká s nepochopením ze strany své matky. Ta nedokáže přijmout fakt, že je Jana lesba, a zavrhne ji. Zcela opačným způsobem se ale zachová její otec. Ten dceru ve všem podporuje a pomáhá jí v těžkých životních situacích. Postava Janina otce je vlastně klíčovou postavou románu, díky kterému Jana dostane práci a může se postavit na vlastní nohy. Sama by to totiž bez otcovy finanční i psychické podpory s největší pravděpodobností nedokázala. Je to příklad typicky schématického rozdělení rolí na „hodného otce“ a „zlou matku,“ kdy se jeden rodič na úkor toho druhého staví za zájmy svých potomků. V případě stejnojmenné postavy Jany z knihy *Udělej motýla* je rodinná problematika také zdůrazněna. Právě matka a sestra s přítelem hrdince pomůžou překonat vnitřní neshody. Všichni jsou negativně zasaženi jejím návratem, musí měnit své obvyklé návyky, starat se o Janu a její pohodlí a navození pocitu domova a bezpečí, i když ještě přesně neznají důvod, který ji přivedl znovu domů. Vypomáhají jí i finančně, nabízejí různé aktivity, výlety a společenské akce, aby se odreagovala, podporují ji při hledání práce aj. Dokonce se dozvídají se o jejím žhářství, přesto se snaží a riskují případné nepříjemnosti, když tuto skutečnost zatajují policii. Všechny tyto skutečnosti Janu utvrzují v tom, že má v rodině jisté zázemí, o které se kdykoli může opřít a pro příště se už nemusí bát být otevřená a požádat o pomoc. Zároveň si ale uvědomuje, že by se měla postavit konečně na vlastní nohy, vypořádat se se svými problémy a odjíždí žít svůj život do Prahy, tentokrát znovu a jinak.

V obou případech jsou vztahy uvnitř rodiny velmi vyhrcoené, ale nebýt „rodičovské pomoci,“ hrdinky by nebyly schopny překonat určité období života.

4.4.4 NEŠTASTNÁ LÁSKA

V souvislosti s lesbickou literaturou jsme se tedy setkali s tématy mateřství, coming-outu, rodinných vztahů, ale jak jsme již zmínili, tou nejčastější otázkou je láska. Ta je buď jednostranná, platonická, nebo nenaplněná. Ostatně, láska a milostné vztahy se hojně vyskytují v literatuře obecně. Na některé případy nevydařených vztahů v lesbické literatuře jsme již narazili (*Obrácené srdce*, *Budu zářit* nebo *Deník lesbičky*). Podrobněji zmiňme alespoň dva konkrétní případy, jejichž tématem je nešťastná láska.

Jednou z nich je publikace Svatavy Antošové *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*.¹¹⁷ Postava Jolanta zde prožívá hned tragické lásky dvě. Zažívá velmi silný citový vztah ke kamarádce Dýmce. Ta však tento vztah považuje jen za přátelský a nikdy se ani jedna z nich neodhodlá ke kroku, který jejich vzájemné pocity posune dál. Až po smrti

¹¹⁷ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala : Pornogroteska za časů terorismu*. První vydání. Praha: Concordia, 2005. ISBN 80-85997-33-9.

Dýmky si Jolanta uvědomuje, že její nerozhodnost a neschopnost přejít do nové fáze vztahu, byla chybná a lituje toho. Vzápětí se ale seznamuje s mladičkou dívkou Broskvičkou, do které se postupem času skutečně a upřímně zamiluje. Broskvička ale jenom využívá její náklonnosti a pohybuje se v její přítomnosti z důvodů touhy po poznání lidí ze skupiny Radicals, kteří jsou blízkými přáteli Jolanty. Broskvička nakonec společně se všemi Jolaninými přáteli umírá při výbuchu v restauraci.

V *Dámě a švihadlu*¹¹⁸ se jedná o problém milostného trojúhelníku. Milenka hlavní postavy Svatavy má manžela, kterého svým způsobem miluje a nehodlá se jejich vztahu vzdát, ačkoli se schází se Svatavou. Ta se tak ocitá v milostném trojúhelníku, kde plní roli „té třetí“, a s takovou situací se těžko vyrovnává. Milenka jí je jednu chvíli nejbližším člověkem, posléze je ale chladnou a nevypočitatelnou ženou a manželkou někoho jiného. Milenka Svatavy tedy určuje čas a místa jejich schůzek, netoleruje potřeby a přání své přítelkyně a jednu chvíli se zdá, že Svatavu pouze využívá, avšak sama tápe a bojuje sama se sebou a vybírá si mezi svými dvěma životy.

4.5 PROSTŘEDÍ V LESBICKÉ LITERATUŘE

Cílem v této kapitole je zanalyzování společných vlastností míst a prvků vyskytujících se ve vybraných knihách. Zaměříme se na to, proč právě dané prostředí charakterizuje nebo se alespoň okrajově dotýká vyznění celého textu.

4.5.1 PRAHA

Praha je v lesbických románech prostředím převážně s kladnými charakteristikami. Je to místo, kde mohou lidé s jinou než heterosexuální orientací poznat nové lidi a navázat vztahy. Buď tam literární postavy přímo bydlí, nebo se sem z těchto důvodů stěhují, přičemž se fyzický přesun do města stává prostředkem úniku. Takový případ nám může demonstrovat hrdinka Denisa z *Obráceného srdce*.¹¹⁹ Ta po neúspěšných vztazích a problémech v zaměstnání odjíždí právě do Prahy, kde hledá anonymitu, otevřený prostor pro své uplatnění a zájmy. Skutečně až zde pocítuje pocit svobody a naplnění všech jejích představ o životě, (i když posléze svoje priority mění, jak jsme psali v kapitole 4.4.1 *Mateřství*). Praha se pro Denisu stála útočištěm před nesouhlasnou a odmítavou reakcí rodiny, kolegů v práci i

¹¹⁸ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-192-1.

¹¹⁹ VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

společnosti. Také postava Darji z knihy *Budu zářit*¹²⁰ je s prostředím Prahy konfrontována v tom smyslu, že se sem stěhuje její homosexuální spolubydlící, který na malém městě nenachází dostatek kulturního, ale i osobního prostoru a svobody vzhledem ke své sexuální orientaci. Městský život jakoby se pro gaye a lesby stával jednodušší a přirozenější, protože zde žije velká koncentrace lidí, vše je tu dostupné, postavy mohou dělat, na co mají právě chuť. Ať už hledají práci, byt nebo sebe samy, vždy jsou úspěšní.

Život románových postav je v Praze vykreslován v lepším světle než například u jejich rodičů, ve vlastním rodném kraji apod. Například Jana příběhu *Udělej motýla*¹²¹ z Prahy zpočátku odjíždí, aby si urovnala jisté věci, ale znovu se tam vrací, protože nenachází budoucí perspektivy v jejím rodném městečku. Praha je zde synonymem nového začátku, homosexuálního života i naděje na lepší budoucnost. Můžeme tedy sumarizovat, že motiv Prahy se v lesbické literatuře objevuje jako model kladného prostředí pro homosexuály, lesby a jiné „odlišné“ identity.

4.5.2 GAY A LESBICKÝ KLUB

Postavy v gay nebo lesbickém klubu (který je toposem pražského prostředí) hledají útočiště, seznámení, nebo se sem dostávají pouze náhodou. Právě do takových míst jsou často zasazeny klíčové dějové zápletky, přičemž motiv klubu je v lesbické literatuře zpracován rozmanitě. Pro Zuzanu Brabcovou¹²² je to „mystické“ místo, kde se koncentruje směsice okrajových bytostí. Její hrdinka se sem dostane náhodou, z pracovních důvodů, avšak právě tady začíná její příběh. Kdyby nenavštívila lesbický klub, její osud by se nemohl vyvíjet dál. Toto místo má pro ni moc přitahovat konflikt, nabízí něco neočekávaného, odpudivého ale přitom přitažlivého zároveň.

V knihách Svatavy Antošové se také můžeme setkat s podobnými místy, ale jiným způsobem zobrazenými. Například v *Dámě a švihadlu*¹²³ je to přirozené prostředí hlavní postavy, součástí jejího života, místo všedního setkávání oproštěné od jakékoli exotičnosti. Čtenáři získávají pocit, že klub je jejím domovem.

Gay a lesbický klub je v queer knihách obecně spodobněn jako jeden svět sám pro sebe. Právě tam mohou nalézt osoby různého pohlaví a sexuality samy sebe, své partnerky a nové přátele.

¹²⁰ SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

¹²¹ KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. První vydání. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

¹²² BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

¹²³ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-192-1.

4.5.3 DOMOV

Domov je mnohdy v lesbické literatuře vyobrazován jako místo, ze kterého je potřeba se vymanit. Lesbické postavy zde většinou nejsou šťastné, mají odtud špatné zkušenosti, a proto hledají vlastní zázemí. Stejně tak jako nacházejí samy sebe, svou sexuální orientaci a identitu, zabývají se také otázkou „nového domova.“ Setkáváme se s dějovými zvraty, ve kterých hrdinka musí opustit domácí prostředí, protože není schopná plnit roli dcery, sestry nebo ženy, jak se od ní doma očekává. Její sexuální orientace ji přesvědčuje, že se musí odpoutat, separovat od rodiny, která ji udržovala v jakémsi iluzorním světě; vychovávala ji v představě, že se jednou například vdá a bude mít děti, ale to lesbická postava nemůže přijmout, a od rodiny se odtrhává. Teprve odloučením od původního domova, od rodičů nebo manželství může být postava sama sebou, žít svůj život a najít štěstí.

V *Deníku lesbičky*¹²⁴ hlavní postava hledá svoji vysněnou partnerku. S každou novou milenkou se mění i její místo pobytu. Stěhuje se za svými přítelkyněmi, přičemž pořád hledá sama sebe, je nevyspělá a častokrát jedná neuváženě. Až ve chvíli, kdy dostává vlastní byt, je hrdinka pevná, ukotvená ve svém životě, dokáže si najít a udržet pevný vztah. Jiným příkladem je postava Jany z knihy *Udělej motýla*.¹²⁵ Ta se dokonce domů vrací nebo sem spíše přijíždí utéct před sebou samou, vyrovnat se s minulostí. Jana očekává, že místo, kde vyrůstala, jí pomůže najít její vlastní já. Nakonec si ale uvědomuje, že tam hledá jen smíření a pochopení od svých blízkých. Potřebuje se rozloučit s léty dětství, uzavřít minulost a začít nový život. Po několika měsících se skutečně dokáže odpoutat od rodiny a města, kde vyrůstala. Lucie z *Roku perel*¹²⁶ opouští domov, manžela a dceru, pronajímá si byt a začíná žít svůj nový „lesbický život.“ Ten jí ale oproti Janě neposkytuje lepší zázemí. Se ztrátou partnerky totiž pozbývá i svoje jistoty, práci a není schopná byt si udržet. Jejím útočištěm se stává protialkoholní léčebna, ze které vlastně ani nechce odejít. Opuštění léčebny pro ni znamená mnohem víc než ukončení terapie, ale také nutnost hledání nového domova spojeného s dalším začátkem. Důležitý není tedy výsledek – nalezení, objevení svého místa, domov, útočiště, ale proces jeho hledání.

¹²⁴ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: Nakladatelství CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

¹²⁵ KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. Vydání první. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

¹²⁶ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

5. MUŽSKÁ HOMOSEXUALITA A JEJÍ DĚJINY

V této kapitole se zabýváme stručnou analýzou gay historie a literatury, kde je homosexualita nějakým způsobem ztvárněna. Zaměřujeme se na podoby současné české gay beletrie a na to, jak se obraz homosexuála v konkrétních dílech prezentuje.

Hned v úvodu bychom si měli položit otázku, co je to vlastně homosexualita a proč ji zařazujeme do „fenoménu queer.“ Martin Fafejta v *Úvodu do sociologie pohlaví a sexuality*¹²⁷ říká, že homosexualita bývá chápána jako opak heterosexuality.¹²⁸ „*Pokud se homosexualita historicky a zeměpisně liší, předpokládáme, že je to dáno tolerancí příslušné společnosti. Situace ale není tak jednoduchá. Například často zmiňovaná antická homosexualita je něčím úplně jiným než homosexualita v dnešní západní společnosti. Sám termín ‚homosexuál‘ vznikl až na konci 19. století, antická řečtina vůbec neměla výrazy pro odlišení homosexuálního a heterosexuálního chování.*“¹²⁹ Doklad o tom, kdy se poprvé vyskytlo označení homosexuál, nalezneme např. v publikaci *Dějiny homosexuality*¹³⁰ od Colina Spencera. Ten tvrdí, že: „*Výraz ‚homosexualita‘ sa v angličtine po prvý raz objavil v deväťdesiatych rokoch devätnásteho storočia, keď ho použil Charles Gilbert Chaddock, prekladateľ diela Psychopathia Sexualis z pera R. von Krafft- Ebinga.*“

Milostné vztahy mezi muži mají určitý historický vývoj. V *Dějinách sexuality*¹³¹ francouzského filosofa a historika Michela Foucaulta je mužská láska podrobněji analyzována. Tato studie se v druhé polovině 20. století stala průlomovou a následně inspirovala další vědce a historiky. Tasmin Spargo¹³² o Foucaultově knize píše: „*První díl Dějin sexuality napsal Michel Foucault v sedmdesátých letech koncem takzvané ‚sexuální revoluce‘ v západní kultuře. Nabídl působivý a provokativní vzdoropříběh proti etablované historii o tom, jak viktoriánské sexuální představy ustupovaly progresivnímu osvobození a osvícení ve dvacátém století. Byl to počátek Foucaultova nejctížadostivějšího projektu.*“

¹²⁷ FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. První vydání. Věrovaný: Nakladatelství Jana Pizskiewiczze, 2004. ISBN 80-86768-06-6.

¹²⁸ Tamtéž, str. 76-79: „*Heterosexualismus je jednou z dominantních institucí naší společnosti. Heterosexualita je ve společnosti normativní. Určuje mnohé sociální normy a hodnoty, jsou jí podloženy tradiční sociální instituce jako manželství a rodina. (...) Heterosexuální identita, tak jak ji dnes chápeme, by nemohla existovat, kdyby neexistovala identita homosexuální. heterosexuální společnost homosexualitu nutně potřebuje pro svou existenci, jinak by v ní pozitivní norma heterosexuality ztrácela smysl.*“

¹²⁹ Tamtéž, str. 83.

¹³⁰ SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. str. 7. ISBN 80-7145-302-1.

¹³¹ FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. První vydání. Praha: Herrmann a synové, 1999. ISBN neuvedeno.

¹³² SPARGO, Tasmin. *Foucault a teorie podivného*. První vydání. Praha: TRITON, 2001. str. 16. ISBN 80-7254-210-9.

Historickou stopu homosexuality můžeme sledovat v knize *Gay historie*¹³³ od Jiřího Fanela nebo v *Dějínách Sexuality* Colina Spencera,¹³⁴ které se věnují výskytu a vývoji homosexuality od antiky až po současnost. V další historicko-sexuologické studii *Třetí pohlaví*¹³⁵, se autoři ve svých odborných analýzách a úvahách odkazují na dějinný vývoj homosexuálního chování. Zajímavou knihou je *Sex a tabu v české kultuře 19. století*.¹³⁶ Přes tři desítky studií se zabývají erotickými motivy v literatuře, výtvarném umění a v hudbě. Uvádějí také zajímavé příběhy z prostředí literátů a umělců, především však sledují, jak se v průběhu 19. století pohled na erotiku vyvíjel.

Homosexualita společnost provází po celá staletí a má určité etapy, někdy byl běžný vztah mezi dvěma muži, jindy byl takový způsob života odsuzován a považován za nemoc. Například ve starověkém Řecku bylo běžné udržovat milostné vztahy mezi muži, o nichž se mimo jiné zmiňuje Martin Fafejta¹³⁷: „*Homosexuální chování bývalo v mnoha společenstvích součástí výchovy mladých chlapců. Toto pojetí je pro naši kulturu nepřijatelné a především nepředstavitelné. Zařadili bychom jej mezi trestnou homosexuální pedofilii, kterou vnímáme jako hrubé zneužívání a poškozování chlapců, tedy jako překonatelnou překážku ve výchově a vzdělání. Bez homosexuality by výchova a vzdělávání byly nemožné či velmi těžko uskutečnitelné. Můžeme proto hovořit o instituci homosexuální pedagogiky, se kterou se můžeme setkat například v antickém Řecku. Tam používali termín „pederastie“ – což znamená láska k chlapcům.*“ Posuneme-li se o několik staletí dál, už jen stěží hledáme takové stanovisko ohledně „mužské lásky.“ Vyspělou kulturu antického Řecku přebíral Starý Řím, kde ještě přetrvávala značná tolerance k těmto projevům lásky. A. Brzek¹³⁸ ale píše o rozdílech vnímání homosexuality: „*Nemůžeme však již hovořit o tom, že by homosexuální chování bylo posuzováno jako rovnocenné s heterosexuálním. Na rozdíl od Řeků měli Římané vytríbený smysl pro sexuální dimorfismus (autor. pozn.: pohlavní dvojtvárnost), a i když se tam homosexualita netrestala a byla dokonce velmi rozšířena, na celoživotní orientaci v tom smyslu se přece jen hledělo jako na nedostatečnou mužnost, pravého muže nedůstojnou.(...) S koncem antického pohanství končí také tolerance k homosexualitě a za císaře Konstantina byli muži přistižení při homosexuálním styku trestáni smrtí.*“ Jak dále uvádí, homosexualita

¹³³ FANEL, Jiří. *Gay historie*. První vydání. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4.

¹³⁴ SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. ISBN 80-7145-302-1.

¹³⁵ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

¹³⁶ *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. První vydání. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0685-0.

¹³⁷ FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. První vydání. Věrovany: Nakladatelství Jana Piszkiwicz, 2004. str. 84. ISBN 80-86768-06-6.

¹³⁸ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 106. ISBN 80-85526-03-4.

byla potlačována také ve staré Číně. Tam bylo takové chování považováno za plýtvání mužskou silou a narušování tělesné a duševní rovnováhy v souladu s Božstvem. Staří Židé byli oproti postoji v Číně mimořádně netolerantní a pohlavní styk mezi muži trestali ukamenováním. Se záporným postojem k homosexualitě se setkáváme i v islámském náboženství. Ještě v roce 1979 byli za pohlavní styk mezi muži lidé popravováni.¹³⁹ Jiný pohled na homosexualitu zaujímá doba osvícenská a dále pak 19. století. Colin Spencer píše, že devatenácté století převzalo z minulosti mnohé předsudky, obavy, názory a sexuální pravidla, která ještě hlouběji zakotvila i ve společenském povědomí. Na začátku století se za homosexuální chování dokonce konaly popravy.¹⁴⁰ Vzpomeňme si na anglického spisovatele Oskara Wilda, který byl dokonce třikrát souzen za své údajné homosexuální jednání: „*Keby Oscar Wilde namiesto nemravných stykov s chlapcami a mužmi zničil život pol tuctu nevinných prostých divčat, alebo zvedol priateľovu manželku a rozvrátil tak rodinu, nikto by sa ho ani prstom nedotkol.*“¹⁴¹ Prudérní viktoriánská Anglie se tedy záporně stavěla k jakýmkoli projevům homosexuálního chování. Richard L. Morus ve *Světových dějinách sexuality*¹⁴² Ocara Wilda představuje v jiném hledisku: „*Nikdo v Anglii nevěděl či nechtěl vědět o jeho nenormálních sklonech. Toto téma bylo v dobré společnosti tabu, přestože se v ní mluvilo už o lecčems, co se v prvních desetiletích viktoriánské Anglie považovalo za ‚shocking‘. Oscar Wilde byl výstřední, cynický dandy a nikdo ho nebral vážně, ale jeho soukromý život se zdál bezúhonný. Žil ve spořádaném manželství a byl otcem dvou dětí, které nesmírně miloval*“

Prvky homosexuality v literárních textech nalézáme zejména v období přelomu století. V literatuře se začíná objevovat dekadentní směr: „*Na západě se do dekadentní literatury nezřídká mísil homosexuální podtón. Oba nejvýznamnější představitelé této literatury Paul Verlaine a Oscar Wilde, byli notorickými homosexuály. Velmistr francouzské dekadence Paul Verlaine byl sexuální monstrum. Homosexuální sklony se u něho střídaly s heterosexuálními, avšak homosexuální ho zřejmě dráždily víc. Byl vznětlivý a vzteklý jak na muže, tak na ženy. Údy mu rozežírала syfilis, mozek mu ničil absint, záměrně na sebe nedbal, upadal do stále větší závislosti na prostitutkách, které ho ovládaly a vykořisťovaly.*“¹⁴³ Krátká ukázka nás utvrzuje v tom, že nejen 19. století v Anglii, ale také v době vydání této publikace (druhá

¹³⁹ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 107. ISBN 80-85526-03-4.

¹⁴⁰ SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. str. 164. ISBN 80-7145-302-1.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 184.

¹⁴² MORUS, Richard Lewinsohn. *Světové dějiny sexuality*. První vydání. Praha: Horizont, 1969. str. 43. ISBN neuvedeno.

¹⁴³ Tamtéž, str. 42.

polovina 20. století), se silně projevovaly předsudky vůči homosexualitě. Veraline je tu vyličen v nejhorším slova smyslu a homosexualita sama je prezentována jako negativní fenomén, objevující se v rámci dekadentní literatury. R. L. Morus spisovatele Verlaine a Rimbauda odzbrojujícím způsobem prezentuje jako „špatné“, „nevyhovující“, nebo snad „odpuzející“ literáty.

Na citový vztah dvou mužů se začínalo pohlížet také z lékařské perspektivy. A. Brzek¹⁴⁴ nás stručně s touto problematikou seznamuje: „*Úspěchy přírodních věd a medicíny v 19. století vedly ke snahám definovat homosexualitu nikoli v pojmech morálních, ale jako jev přírodní, lékařský, tedy jako poruchu zdraví, nebo dokonce nemoc. (...) V úsilí o lékařské pojetí problému homosexuality pokračoval na přelomu století a v první polovině našeho století lékař, možno říci první sexuolog vůbec, Magnus Hirshfeld. V Německu založil první sexuologický ústav na světě. (...) Tím, že se homosexualitou začala zabývat věda, problém přestal být posuzován pouze z morálního hlediska, a tak se v souvislosti s celkovým liberalizačním proudem po první světové válce a hlavně po druhé světové válce v Evropě a později i v Americe rozvinul proces emancipace homosexuálů.*“ Tento „lékařský postoj“ k homosexualitě se dále vyvíjel a psychiatři, sexuologové a lékaři s jevem pracovali skutečně jako s nemocí. Jejich cílem bylo transformovat homosexuálního jedince na heterosexuálního. Snažili se je oženit, a docílit toho, aby tyto skupiny lidí žily „normálním“ životem. Skvělou ukázkou a zároveň dokladem o existenci speciálních ústavů, kde se „lčili“ gayové a lesby, je americký film *But I'm a Cheerleader* (1999). Tato filmová satirická komedie se odehrává v padesátých letech dvacátého století. Následující léta šedesátá se již vyznačují jinými rysy a to zejména v Americe, kde se toto období nazývá sexuální revolucí. O ní se více můžeme dozvědět v knize *Století sexu*¹⁴⁵ od Jamese R. Petersona: „*Sexuální revoluce hýbala celou kulturou, (...) Generace poválečných dětí se přesunula z ulic do ložnic a vzala s sebou i svou vzácnou energii. Miliony lidí tak vykročily na cestu za nepoznaným dobrodružstvím. (...) Šedesátá léta zterorizovala literaturu; sexuální revoluce se bojovala pomocí slov na stránkách esejí, seminárních prací, v časopiseckých článcích a pamfletech.*“

Dalším zlomovým okamžikem v nahlížení na homosexualitu byla bezpochyby osmdesátá léta 20. století, kdy se začal v širokém měřítku vyskytovat virus HIV. Bylo zřejmé, že právě homosexuálové jsou nejvíce ohroženou skupinou lidí, a proto se na ně začalo nahlížet, jako by na sobě všichni měli stigma této nemoci: „*Sami homosexuálové protestovali*

¹⁴⁴ PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 108-109. ISBN 80-85526-03-4.

¹⁴⁵ PETERSEN, James. *Století sexu: Dějiny sexuální revoluce časopisu Playboy*. První vydání. Brno: BB/art, 2003. str. 293-307. ISBN 80-7341-117-2.

proti tomu, aby byli vydáváni za rizikovou skupinu. Správně argumentovali tím, že pouhá příslušnost k homosexuální menšině ještě sama o sobě zvýšené riziko AIDS neznamena, protože nezáleží na sexuální orientaci, ale na tom, jak dalece rizikově se chováme. Obávali se, aby označení homosexuálů jako rizikové skupiny nevedlo k agresivní veřejnosti. V zemích, kde epidemie náhle vzplanula, jsme skutečně agresivní projevy proti homosexuálům pozorovali.¹⁴⁶ Colin Spencer konkrétněji hovoří o situaci v USA a Velké Británii: „Vlády Spojených států a Británie reagovali na AIDS pomaly a neadekvátne, čo gayov opoť naladilo politicky. Uvedomili si, že ich problémy sa ignorujú preto, lebo sú stále utlačáanou menšinou. Ba čo viac, v heterosexuálnej spoločnosti prevládal názor, že AIDS je Boží trest.“¹⁴⁷ Životní styl se tudíž začínal měnit a byla vyzdvihována sexuální prevence. Na tu se společnost soustřeďuje v dnešním světě, kdy jsme dostatečně informováni o viru HIV a dalších pohlavních chorobách.

Počátek dvacátého prvního století v západní Evropě můžeme označit jako „dobou tolerance“ vůči všem formám sexuality. Postupně se začínají prosazovat oficiální homosexuální svazky, vznikají gay a lesbické organizace a homosexualita již není trestně stíhána. Avšak ve společnosti neustále přetrvává skutečnost, že jsou menšinové skupiny středem posměchu a homofobních urážek. Přesto je homosexualita už i v Čechách pojímána jako jedna z forem sexuality, která se začíná objevovat v kulturní a umělecké sféře mnohem častěji, než tomu bylo v minulém století. Zajímavé je, jaké tendence vznikají v označování a pojmenovávání určitých sexuálních alternativ a způsobů žití ve společnosti. Jestliže pojem queer působí jako zastřešující označení pro všechny netradiční formy sexuality, i homosexuální chování můžeme považovat za queer. Dnes pro mnohé není nepřírozené, odlišné a nekonvenční přátelit a setkávat se s homosexuály, nebo jimi být. Neustále ale máme potřebu chovat se podle vytvořených konstruktů; buď je člověk heterosexuální, vstupuje do svazku manželského, rodí a vychovává potomky a plní roli matky nebo otce; nebo je homosexuálem (v nejlepším případě zženštilým), sleduje módní trendy, kamarádí se s heterosexuálkami, je bezdětný, má mnoho kamarádů a účastní se všech možných večírků. Zde už ale směřujeme k úvahám mimo rámec naší studie.

¹⁴⁶ PONDEĹLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: SCIENTIA MEDICA, 1992. str. 98. ISBN 80-85526-03-4.

¹⁴⁷ SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. str. 243. ISBN 80-7145-302-1.

5.1 LITERATURA HOMOSEXUÁLŮ?

V této kapitole se věnujeme queer literatuře, kterou označujeme gay, nebo homosexuální. Jedná se o texty (především beletristické), kde se vyskytují motivy, otázky, náměty a témata týkající se homosexuálního života: coming-out, mužská prostituce, partnerství aj. Stěžejní je pro nás tedy téma, které literatura zpracovává. Václav Jamek však ve svém *Prašivém houfci*¹⁴⁸ odhaluje své obavy ohledně homosexuální literatury, její existenci a kvalitě. Uvažuje o tom, jaké dopady má na homosexuální příjemce: „*Není vhodné hovořit o nějaké specificky ‚homosexuální literatuře‘ ani o ni usilovat; dá se nanejvýš mluvit o literatuře vyjadřující, pojímající homosexuální zkušenost. Požadavek homosexuální literatury, uplatňovaný zejména v Americe a v západní Evropě hnutími homosexuálních aktivistů, může nejspíš podnítit díla chtěná, prázdná, ideologická, čítankové ilustrace předem hotového názoru.*“ Takovou tendenci jsme našli i v lesbické literatuře, kdy se objevovaly publikace, které vytvářeli obraz lesby a lesbického života s výraznou snahou pouze zviditelnit a zidealizovat tyto skupiny lidí, jejich charakteristické rysy a životy (viz. str. 24., Kapitola 4.3.2 *Ideální lesba*) Na druhou stranu můžeme považovat za jistý pokrok, že se lidé o taková témata začínají zajímat, zpracovávat a neoznačovat je jako „odlišná,“ či snad „tabuizovaná,“ nebo „výstřední.“ Václav Jamek¹⁴⁹ ale odporuje takovému přílivu literatury: „*Platí, že téma ještě nedělá literaturu. Nestačí rozhodnout se pro přitažlivé či zvláštní téma, aby vznikla dobrá kniha – naopak: výrazné téma může autora svým příliš vyhraněným obrysem uhranout a ochromit, nebo v něm vyvolat nadměrnou důvěru, že téma zařídí všechno samo a že mu tak projde nedbalost či nešikovnost.*“ Tento problém recepce díla platí zároveň i pro ostatní queer literaturu. Paušálně se můžeme setkat s literárními díly, která jsou atraktivní pro jejich téma, ale jejich interpretace může inklinovat ke zkreslené představě o homosexuálně či jinak orientovaném jedinci ve skutečném světě. Jak zmiňuje Shlomith Rimmon-Kenanová ve své *Poetice vyprávění*,¹⁵⁰ nejen čtenář může působit na smysl literárního díla, ale také samo dílo utváří čtenáře: „*Tak jako se čtenář účastní na vytváření smyslu textu, tak také text sám utváří čtenáře. Text si také ‚vybírá‘ vhodné čtenáře, promítá obraz takového čtenáře skrze svůj specifický jazykový kód, styl, ‚encyklopedii‘ (...). Čtenář je tedy jak obrazem jisté kompetence vnesené do textu, tak i strukturováním této kompetence v rámci textu.*“ Existuje však mnoho dalších interpretací a chápání role recipienta, v literární teorii byly vytvořeny určité jejich

¹⁴⁸ JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. str. 11. ISBN 80-7215-155-X.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 6.

¹⁵⁰ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith. *Poetika vyprávění*. První vydání. Brno: Host, 2001. str. 124-125. ISBN 80-7294-004-X.

typy: podle Jausse je to ‚skutečný čtenář‘ nebo ‚superčtenář‘ (Rifaterre), ‚informovaný čtenář‘ (Fish), ‚ideální čtenář‘ (Culler), ‚modelový čtenář‘ (Eco) apod. My se ale spíše zaměřujeme na literaturu, jak je chápána ne individuem, ale celou skupinou lidí, společností. Všímáme si, jak je vlastně homosexuální literatura formována vzhledem ke společenským, konstruovaným představám a předsudkům, protože jsme přesvědčeni, že literatura v určitém měřítku zastupuje lidské chápání životních skutečností, jak vyjadřují René Wellek a Austin Warren v *Teorii literatury*¹⁵¹: „Literatura také ‚reprezentuje‘ ‚život‘; a ‚život‘ je do značné míry společenskou skutečností, i když přírodní svět a vnitřní či subjektivní svět jedince se také staly předmětem literárního ‚napodobení‘.“

5.2 HISTORIE ČESKÉ GAY LITERATURY

V této kapitole se krátce podíváme na české homosexuální literární dějiny. Takové problematice není věnovaná přílišná pozornost, nalezneme ale několik úvah a studií, které se tímto tématem zabývali. Uvedeme alespoň některé z nich. Jedním je již citovaný Václav Jamek se svou publikací *O prašivém houfci*¹⁵², nebo František Baďura, který se na svém blogu věnuje historii literatury, přičemž ve svém příspěvku z 10. 9. 2010 *O podivných přátelstvích*¹⁵³ hledá v minulé české literatuře nějakou „homosexuální stopu.“ Dalším přispěvatelem je Martin Putna. Ten publikoval článek *Poetika homosexuality v české literatuře*¹⁵⁴ v časopise Neon.

František Baďura zmiňuje, že se v minulosti určité spisovatelské ikony spojovaly také s homosexualitou. Jejich díla však nezpracovávala čistě homosexuální témata, ale snad skrytě homosexualitu a homosexuální zkušenosti reflektovala: „Česká literatura bohužel nemá právě silnou ‚homosexuální stopu‘ a děl, jež se tímto tématem zabývají je velmi poskrovnu. Často jde jen o náznaky a signály, jinotaje a skryté významy. Je ‚veřejným tajemstvím‘, že několik českých spisovatelů a básníků mělo homoerotické citění a různě s ním literárně ‚nakládali‘. Je velice těžké vysledovat tuto v české literatuře přece jen netypickou stopu a neobvyklý motiv. Je ještě obtížnější odmyslet si takového autora od jeho díla.“¹⁵⁵ Autor textu tak vyslovuje myšlenku, že autoři, kteří nějakým způsobem zpracovávali homosexuální

¹⁵¹ WELLEK, René; WARREN, Austin. *Teorie literatury*. První vydání. Olomouc: Votobia, 1996. str. 130. ISBN 80-7198-150-8.

¹⁵² JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-155-X.

¹⁵³ BAĎURA, František. O podivných přátelstvích. *Deník.cz* [online]. 10. 9. 2009, 2009, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://badura.blog.denik.cz/c/100982/O-podivnych-pratelstvih.html>>.

¹⁵⁴ PUTNA, Martin. Poetika homosexuality v české literatuře. *NEON: Časopis o kultuře*. 2000, 3, str. 37.

¹⁵⁵ BAĎURA, František. O podivných přátelstvích. *Deník.cz* [online]. 10. 9. 2009, 2009, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://badura.blog.denik.cz/c/100982/O-podivnych-pratelstvih.html>>.

ténata, byly sami homosexuálové. Takové domněnky jsou však spekulativní. V důsledku společenského mínění, které na recipienty působí a ovlivňuje je, můžeme nacházet „nové“, „skryté“ významy, znovu přehodnocovat použitou symboliku a jisté znaky, které nás přesvědčují o existenci homosexuálních prvků. Stejně tak lze chápat Baďurovu interpretaci starší literatury. Zmiňuje např. spisovatele Jana Baráka nebo Julia Zeyera a jeho *Román o věrném přátelství Amise a Amila* (1877): „Zeyer dopřává oběma přátelům více tělesných kontaktů, než mají se svými ženami. Často se objímají, jdou spolu ruku v ruce a dokonce se líbají. Jejich přátelství je pro ně mnohem více důležitější než ostatní vazby.“ Líbání, o kterém se autor zmiňuje, má zcela jiný historicko-společenský význam, než dnes. To samé můžeme říci o přátelství, které se již chápe jinak, než tomu bylo v devatenáctém století, v době, kdy se odehrává děj knihy. Úvahy F. Baďury jakoby opomíjely rétoriku a kontexty dané doby.

Spisovatel a dekadent Jiří Karásek ze Lvovic je také spojován s homosexualitou: „*Bez masek a signálů se obešel ve své literární tvorbě básník, spisovatel a kritik Jiří Karásek ze Lvovic. Nebylo jich třeba. Hlásil se totiž k programu dekadence, dandismu a zbožňování krásy. A tam byl přece i program provokovat. A mít k tomu ‚nástroj‘ pojmenovaný sodomie, bylo přímo ideální! ‚Homosexuální stopu‘ nalezneme u Karáska ze Lvovic téměř v každém jeho díle. Například v Gotické duši (1900) se čtenář setkává se zcela typickým modelem homosexuála-dekadenta. Vysokým, pobledlým, se ‚šlechticky‘ řezanými rysy, potulujícím se zšeřelou Prahou a uhranutým mladším mužem podobných vnějších i vnitřních rysů.*“¹⁵⁶ Dekadence je tedy oblíbeným literárním směrem pro ztvárňování homosexuality. Ostatně nám to potvrzuje i Václav Jamek v *Prašivém houfci*¹⁵⁷. Zmiňuje se o tom, že spisovatel Karásek ze Lvovic je oblíbený u dnešních homosexuálních čtenářů: „*Dekadentistická póza, u nás dodnes anachronicky přetrvávající a často pohlcující větší část homosexuálové osobnosti; je zvláštní, s jak malým nadhledem mnozí – i mladí – homosexuálové stále hltají Karáska ze Lvovic: je pravda, že jeho esteticky účinná, vybroušená a čirá čeština má v sobě cosi šťastného, pokud si ovšem člověk ponechá svou vlastní vitalitu a svůj vlastní smích.*“

Spisovatelé, kteří pracují s homosexuálními motivy, jsou (jak uvádí Václav Jamek i František Baďura) například Richard Weiner, Otokar Březina, Jiří Langer, Ivan Olbracht, konkrétně jeho dílo *Podivné přátelství herce Jesenia* (1919) a další. Zmíněné knihy ale nemůžeme označit jako homosexuální literaturu, stejně tak jako jejich autory nelze považovat

¹⁵⁶ BAĎURA, František. O podivných přátelstvích. *Denik.cz* [online]. 10. 9. 2009, 2009, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://badura.blog.denik.cz/c/100982/O-podivnych-pratelstvih.html>>..

¹⁵⁷ JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. 7 s. ISBN 80-7215-155-X.

za gaye. I Martin Putna¹⁵⁸ nám tuto tezi potvrzuje, přičemž odkazuje na M. Foucaulta: „Prohlašovat, že kdo je v názorech nebo životní praxi homosexuál, nutně patří do ‚homosexuální literatury‘ by znamenalo praktikovat ponižující a znesvobodňující determinismus, proti němuž se Michel Foucault tak důrazně vzepřel.“

Nastínili jsme tedy okruh českých spisovatelů z minulosti, kteří nás podnítli ke spekulativním myšlenkám o motivech v jejich textech.

6. CHARAKTER SOUČASKÉ ČESKÉ GAY BELETRIE

Zobrazování homosexuality v posledním desetiletí narůstá v umělecké, kulturní, literární, ale i mediální sféře. Důkazem je příspěvek Věry Sokolové na Středoevropské konferenci při festivalu Mezipatra z roku 2006. Mluví o tom, že se v nedávných letech zastoupení gayů v českých médiích hodně změnilo a mezi hlavní body této proměny zařazuje jejich častý výskyt v televizi. Kontexty, ve kterých se objevují, se již netýkají pouze lékařských ordinací a osobních zpovědí, ale posunuly se do rovin komplexních vztahů a příběhů.¹⁵⁹ My se ale zaměřujeme na literaturu, především na konkrétní díla ze současnosti, která zobrazují homosexualitu.

6.1 PŘÍBĚHY INSPIROVANÉ REÁLNÝM ŽIVOTEM

Na pultech knihkupectví a v knihovnách se na počátku jednadvacátého století započaly objevovat spíše gay knihy, které čtenářům nabízely tzv. „lovestories“ (milostné příběhy) o prvních partnerských vztazích. Tyto krátké a poutavé příběhy jsou napsány většinou formou osobních zpovědí založených na reálných zkušenostech homosexuálů. Můžeme spekulovat, zdali se začaly publikovat se záměrem odstranit určitá tabu a předsudky ve společnosti a umění, nebo v nich vydavatelé zkrátka objevili nový potenciál v podobě rozšířeného okruhu čtenářů, nákupní síly. Knihy tohoto stylu na nás působí velmi pozitivně a vybízí k přehodnocování gay problematiky, přičemž se snaží smazávat jakési stereotypní představy ve společnosti o životě a vlastnostech homosexuálů. Česká gay literatura se po letech začíná rozšiřovat. Autoři teď sázejí na silné osobní příběhy lidí a otevírají témata jako je prostituce, AIDS, zneužívání a problematika rodinného života. Setkáváme se s texty, které vycházejí z reálných příběhů. Inspirace je hledána ve skutečných událostech, což je případ povídek Vladimíra Hrubého, ale také autora a publicisty Cyrila Valšíka. Vladimír Hrubý se zaměřil na

¹⁵⁸ PUTNA, Martin C. *Poetika homosexuality v české literatuře* In.: *Neon: časopis o kultuře*. 2000, č. 3, str. 37.

¹⁵⁹ SOKOLOVÁ, Věra. *Mediální obraz leseb a gayů: Sborník příspěvků k tématu středoevropské konference při festivalu Mezipatra 2006*. První vydání. Brno: Občanské sdružení STUD, 2006. Reprezentace gayů a leseb v mainstreamových vizuálních médiích, str. 11.

osobní příběhy lidí známých (např. Pavel Vítka) i neznámých, kteří vyprávějí své příběhy o první lásce a seznamování. Autor dokonce vydal dvě velmi podobné publikace. V roce 2002 *Tak trochu jiné namlouvání*¹⁶⁰ a rok poté vyšla kniha *Holky s holkama, kluci s klukama*.¹⁶¹

6.1.1 TAK TROCHU JINÉ NALOUVÁNÍ

V knize Vladimíra Hrubého¹⁶² nalezneme čtyřicet tři krátkých prozaických útvarů. Jejich společným tématem je první láska a potíže s coming-outem. Hrdinové novel jsou, jak autor v úvodu tvrdí, skuteční: „*Setkáš se tu s příběhy lidí známých i neznámých. Někteří se rozhodli uvést jen své křestní jméno. Stále se totiž bojí prozrazení své jinakosti a chtějí si zachovat svoji anonymitu. Najdeš zde ale také několik příběhů lidí známých a populární, kteří naopak mají odvahu žít otevřeně a bez přetvářky.*“¹⁶³ Například *Timur a Šípková Růženka* je osobním příběhem herce Jaroslava Čejky, *První pohled* vypovídá o první lásce zpěváka Pavla Vítka.

Literární dílo Vladimíra Hrubého je na hraně publicistického žánru, přičemž autor někdy záměrně opomíjí nebo naopak vyzdvihává jména, faktické údaje, data a místa děje. Každý příběh má svůj název a také krátký úvodní odstavec. Podobně jako např. u novinového článku nám připomíná perex. Ten čtenáři naznačuje, o čem bude text vypovídat, a vyzdvihává nejdůležitější dějovou zápletku. Společným prvkem ve všech novelách je narativní prostředek subjektivizovaného vypravěče. Hlavní protagonista vypráví a popisuje situace, ve kterých se ocitá souběžně se svými vnitřními monology a popisy citového rozpoložení. Proč je v těchto povídkách využita právě taková forma vypravěče? Na otázku nám pomáhá odpovědět Lubomír Doležel v knize *Narativní způsoby v české literatuře*¹⁶⁴ : „*Osobní ich-forma, je krajním případem subjektivizace vyprávění; je to přímá řeč určité postavy, která přejala konstrukční funkci. (...) Motivy zavedené osobním vypravěčem mají stupeň autentičnosti závislý na jeho spolehlivosti. Jinými slovy, to, co je objektivnímu vypravěči dáno žánrovou konvencí, musí si osobní vypravěč zasloužit svým výkonem.*“ Jestliže se v *Tak trochu jiném namlouvání* skutečně vychází z reálných příběhů, je velmi pravděpodobné, že sám autor

¹⁶⁰ HRUBÝ, Vladimír. *Tak trochu jiné namlouvání*. První vydání. Praha: Yonathan Bax, 2002. 7. s. ISBN 80-902969-2-0.

¹⁶¹ HRUBÝ, Vladimír. *Holky s holkama, kluky s klukama*. První vydání. Praha: Hart, 2003. ISBN 80-86529-55-X.

¹⁶² HRUBÝ, Vladimír. *Tak trochu jiné namlouvání*. První vydání. Praha: Yonathan Bax, 2002. ISBN 80-902969-2-0.

¹⁶³ Tamtéž, Předmluva.

¹⁶⁴ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby: v české literatuře*. První vydání. Praha: Český spisovatel, 1993. 62 s. ISBN 80-202-0418-0.

dějové zápletky nevytvářel, ale k literárnímu zpracování využíval dané reálné předlohy, a jak říká Doležel, osobní ich-forma, která přejala konstrukční funkci, mu v tom pomohla.

6.1.2 VÁŠ KLUK PROSTITUT

Cyril Valšík v roce 2009 vstoupil do literárního povědomí románem *Váš kluk prostitut?*¹⁶⁵ Autor je zároveň publicista, a to velmi ovlivňuje jeho prózu. Stejně jako u předchozí knihy *Tak trochu jiné namlouvání*, ani zde nemůžeme určit, zda se jedná o skutečné zaznamenání fakt na základě rozhovorů s prostitutky (jak píše v závěru), nebo je to pouze vypravěčův prostředek, jak zatraktivnit vyprávění.

Knihy má patnáct kapitol, jejichž název je odvozen od hlavního protagonisty jednotlivého příběhu. Setkáváme se s několika paralelními příběhy, které mapují osudy mužských prostitutek, a navzájem se prolínají. Ve všech kapitolách se autor do vyprávění snaží vnést perspektivu hlavního hrdiny. Píše o tom, co pravděpodobně cítí právě ten mladík. V dalších částech knihy pozorujeme jeho osud z hlediska jiného prostituta, který se s ním stýkal nebo kamarádil. Rámcová kompozice této knihy dává vzniknout zajímavé výpovědi. Zjišťujeme, že příběhy mladíků na konci kapitol nekončí, vypravěč se k nim vrací, nabaluje na nich nová fakta a situace, která rozvíjí nové dějové zápletky. Hlavní hrdina se nedá označit. Všechny postavy románu jsou totiž klíčové a spojuje je právě jejich zaměstnání - prostituce.

Postavy živící se prostitucí mají jeden společný prvek. Začali se prostituovat z toho důvodu, že přišli o své rodinné zázemí, nebo ho vůbec neměli. Skrze placený sex našli způsob, jak se finančně i materiálně zabezpečit. Někteří marně hledali pochopení u rodiny kvůli své sexuální orientaci. Také se setkáváme s případem, kdy je mladý chlapec opakovaně zneužíván matčíným přítelem, utekl z domova a začal provozovat prostituci. Je tu vylíčen vnitřní zápas mladíků, ale také starších mužů, kteří se k tomuto způsobu života dostali a nedokázali z něj najít východisko. Častokrát se k prostituci dostávali jako adolescenti a kolem dvacátého roku věku z nich byli vyprahlí lidé bez jakékoli vyhlídky do budoucnosti, se strachem z citů a z obyčejného způsobu života.

6.2 IDYLA

*Andělé spásy*¹⁶⁶ je název knihy, kterou v roce 2005 napsala Lenka Kořínková. Je to idylický román o homosexuálově Tomášovi odehrávající se od druhé světové války do

¹⁶⁵ VALŠÍK, Cyril. *Váš kluk prostitut?*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-1964-4.

¹⁶⁶ KOŘÍNKOVÁ, Lenka. *Andělé spásy*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1269-7.

osmdesátých let dvacátého století. Autorka pracuje s mnoha náměty, které se přímo týkají homosexuální orientace. Je tu přítomna otázka coming-outu, strach ze zveřejnění sexuální identity, snaha žít v heterosexuální rodině, výchova dítěte, rozvod a gay partnerství.

Kniha začíná mottem: „Každý z nás má svého anděla spásy, každý z nás je pro někoho andělem spásy.. Všichni jsme andělé spásy, posloucháme-li hlas svého srdce.“ Tím je myšlen hlavní hrdina Tomáš, který chce potlačit svoje homosexuální sklony, ožení se a založí rodinu. Po nějaké době se rozhodne dále „neskrývat“ svoji homosexualitu a začíná žít s přítelem. Všechny postavy jsou černobílé, kniha je plná vykonstruovaných sentimentálních představ o homosexualitě a gay životě vůbec. Je tomu například v představě o coming-outu. Na rozdíl od příběhů založených na reálných výpovědích homosexuálů (*Tak trochu jiné namlouvání*), je přiznání Tomáše k homosexuální orientaci velmi snadné. Všichni ho přijmou, podporují a nevyskytne se žádné homofobní chování vůči němu. Stejně tak je to i se seznámením s ostatními muži. Hrdina sice žije na malém městě, přesto snadno potkává gaye a navazuje s nimi vztahy. Kniha má „šťastný konec,“ plný zidealizovaných společenských představ o životě a monogamním partnerských vztazích. Tomáš se svým přítelem žije, je šťastný a dokonce v úplném závěru kupuje snubní prstýnky.

6. 3 DEZILUZE

V českém prostředí se setkáváme s knihami, které zobrazují postavy gayů v životním období nepříznivém pro jejich vnitřní svět. Musí se vypořádávat s určitým pocitem neuspokojení, ztráty osobních hodnot a směrů. Jejich předchozí sny a představy se stávají deziluzí a hrdinové zaujímají tragický postoj k budoucímu směřování v životě. Cítí se vyprahlí a prázdní, což v obou níže zmiňovaných případech (*Vrány*;¹⁶⁷ *Lucka, Maceška a já*;¹⁶⁸ *My tě zazdíme, Aido*;¹⁶⁹ *Pouť na horu Říp*¹⁷⁰) zapříčinilo neustálé čekání na pevný a šťastný partnerský vztah.

6.3.1 VRÁNY

Autorka Blanka Götzová debutovala povídkou *Vrány*¹⁷¹ v roce 2004. Zpracovává v něm vnitřní svět mladého homosexuála Lukáše a jeho vztah k Lili a Richardovi. Hrdina se

¹⁶⁷ GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. První vydání. Znojmo: Eroika, 2004. ISBN 978-80-86337-86-9.

¹⁶⁸ REINER, Martin. *Lucka, Maceška a já*. První vydání. Brno: Druhé město, 2009. ISBN 978-80-7227-286-0.

¹⁶⁹ NENADÁL, Radoslav. *My tě zazdíme, Aido*. První vydání. Praha: Interkontraservis, 1991. ISBN 80-900342-1-7.

¹⁷⁰ NENADÁL, Radoslav. *Hynku, Viléme, Kubelková....* První vydání. Praha: Olympia, 2003. ISBN 80-7033-786-9.

¹⁷¹ GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. První vydání. Znojmo: Eroika, 2004. ISBN 978-80-86337-86-9.

vyrovnává se svou sexuální identitou, nenaplněnými touhami a deziluzí z mezilidských vztahů.

Kompozičně je povídka netypická, příběh nemá žádnou zásadní vnější zápletku, nedá se říci, že by někde vrcholil. Hlavním dějištěm se zde stává niterní svět hlavního hrdiny. Jiří Trávniček¹⁷² pojmenoval typ vyprávění, který se vyskytuje v tomto literárním díle, *esejizováním*.: „Zde značnou část vyprávění přebírá úvaha; příběh se tak stává často jen ‚zámkou‘ pro navození jiné příčinnosti; nad soudržností fabulovaného získává navrch soudržnost úvahy, reflexe; text se tak ocitá na pomezí prózy a eseje“ Povídka je vyprávěna v er-formě, ale vypravěč neustále analyzuje úvahy hlavní postavy a zároveň se střídá s vnitřním monologem, což umocňuje prokreslení Lukášovi psychologie:

*„Stále od někudy odjíždí; stále někam prchá; stále něco hledá.. Snih houstl; jel pomalu. Chtělo se mu plakat. Věděl, že ho nečeká žádná jistota. – Bylo pouhé rozhodnutí.. Bylo správné? Celý život nenacházím.. – kdy skončím? Musím vydržet; musím být silný. – Jednou se vše změní. Mnoho se obrátí. Nastane velký třesk v našich životech- cítím. Již brzy. Ve vzduchu je napětí – i vítr. Nemůžeme takto žít po celý zbytek svého života. Potřebujeme změnu. Někdy se o ni zasloužíme sami, jindy přijde sama, nečekaně; ale svůj účel splní.“*¹⁷³

Lukáše s Lili pojí silné přátelské pouto, všechno prožívají společně a navzájem si pomáhají v těžkých chvílích. Jejich téměř sourozenecká láska se ale rozpadá ve chvíli Lilianiny smrti. Lukáše přepadá pocit, že jí snad nikdy nestihl říct, jak jí měl rád a moc mu na ní záleželo. Byla to právě Lili, která mu pomohla odkrýt skutečné city k ostatním mužům. Lukáš totiž neustále vyhledával přítomnost Richarda. Oba svůj vztah označovali jako přátelský, i když jej dávno převyšovaly city jiné povahy. Protože Richard chodil s jednou dívkou, kterou nechtěl a svým způsobem nebyl schopný opustit, oba mladí muži byli nešťastní. Lukáš neustále očekával tu chvíli, kdy by se mohli stát partnery. Když ten okamžik nastává a Richard přichází plný nadějí na budoucí společný život, Lukáš už ale není schopen přijmout jeho nabídku. Je vyprahlý dlouhým časem, kdy toužil po Richardově lásce. Pociťuje již prázdnotu a zbytečnost. Se ztrátou Lili, ztrácí i naděje, minulé touhy a iluze o svém budoucím směřování.

¹⁷² TRÁVNÍČEK, Jiří. *Příběh je mrtev? : schizmata a dilemata moderní prózy*. První vydání. Brno: Host, 2003. str. 57. ISBN 80-7294-079-1.

¹⁷³ GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. První vydání. Znojmo: Eroika, 2004. str. 92. ISBN 978-80-86337-86-9.

6.3.2 LUCKA, MACEŠKA A JÁ

Spisovatel a básník Martin Reiner v roce 2009 vydal povídkový příběh *Lucka, Maceška a já*.¹⁷⁴ Kniha zobrazuje život mladého Tomáše v devadesátých letech. Hrdina se seznamuje s tajemným dopisem adresovaným neznámému básníkovi Maceškovi, který doposud žije v Anglii, kam emigroval. Tomáš začíná po Maceškovi pátrat, studuje jeho básně, život, a dokonce za ním odlétá. Studium básnickových děl a jeho života se pro Tomáše stává posláním. Věří, že objeví něco velkolepého, a odsouvá i svůj osobní život stranou, aby dosáhl úspěšného objevu o dosud nepoznaném spisovateli, ke kterému ho vábí určité zvláštní osobní pouto. Hlavní postava v Maceškovi nachází inspiraci a současně hledá sama sebe. Svoje pocity a zkušenosti srovnává s analyzovanými básněmi a odpovídá si na dosud nezodpovězené otázky. Nakonec dochází ke zjištění, že je, stejně jako básník, homosexuálem.

Problematika homosexuality a coming-outu je tu nastíněna pouze okrajově, avšak se silným důrazem na její důležitost. Ve chvíli, kdy Tomáš nachází pravdu o básnickově životě, práci odkládá s myšlenkou, že byla vlastně zbytečná, protože nikdo nemá zájem o poezii jednoho homosexuála, který se uchýlil do Anglie, kde ho později zabil jeden z mladých milenců. Zároveň došel k přesvědčení, že není nutné pracovat na obrazu takového básníka v souvislosti s obrazem homosexuality v literatuře, ale musí se zaměřit na svůj osobní život, protože už ztratil tolik času, kdy se staral o druhé. Celý text vyznívá až tragicky a deterministicky vzhledem k homosexuálnímu jedinci. Všechno snažení se zdá být liché, protože člověk nemůže dojít k naplnění svých tužeb, byť je dokáže odhalit a pojmenovat.

6.3.3 RADOSLAV NENADÁL

Na závěr se seznámíme s českým spisovatelem Radoslavem Nenadalem. Jedná se o povídkáře, překladatele anglických a amerických románů. Ve svých literárních textech vybírá postavy celkově jiné, odlišné, nepřizpůsobivé. Netypiční hrdinové se objevili už v jeho *Rakvářově dceři* (1985), *Dušinkách* (1989), *Škorpiónu* (1990) apod. Jsou jimi podivíni, ve své podstatě queer osoby v jednom z původních významů.

V *Prašivém houfci* se o něm zmiňuje Václav Jamek¹⁷⁵: „Radoslav Nenadál, zkušený autor povídek a novel, které dosáhly značného ohlasu v dosavad vydaných souborech, je jedním z mála českých spisovatelů, kteří se k tématu homosexuality dosud obrátili otevřeně;

¹⁷⁴ REINER, Martin. *Lucka, Maceška a já*. První vydání. Brno: Druhé město, 2009. ISBN 978-80-7227-286-0.

¹⁷⁵ JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. str. 68. ISBN 80-7215-155-X.

jeho první publikovaný román, *My tě zazdíme, Aido*,¹⁷⁶ je důkazem toho, že homosexualita u nás přestává být námětem, před nímž se beze slova prchá, a že se nadále bude stávat přijatelnou látkou, na níž si umělec bude chtít vyzkoušet svůj talent.“ Děj výše zmiňované knihy je zasazen do osmdesátých let dvacátého století v pražském prostředí. Hlavní postavou je homosexuální Pepík Hrejsek. Stěžejním dějem je vztah Pepíka s mladým hercem Jáškem, avšak je tu mnoho dalších tématických linií vypovídajících o zvláštních postavičkách v pražském prostředí, které se pohybují okolo ústředního aktéra. Ten má za sebou těžké dětství, prochází životem s přesvědčením, že poměry mezi lidmi jsou častokrát tragické a proti tomu se snaží bojovat. Touží po lásce, po člověku, který by ho uctíval a měl ho rád, přičemž musí odrazet nepříjemné útoky vůči své osobě vzhledem k homosexuální orientaci.

Homosexualita je v díle pouze vedlejším toposem, stěžejním je zpracování životního smutku, neštěstí a nepochopení ze strany společnosti. Autor zde popsal zápas jedince, který se snaží být optimistický, žít opravdově a po svém a čelí všem úskalím a nástrahám, které mu život přichystá. Zároveň dokáže být silnou oporou pro svou rodinu a přátelé, i když sám zůstává osamocen, nemocný a bez jakéhokoli přítele.

V roce 2003 Radoslav Nenadál vydal soubor pěti povídek – *Hynku, Viléme, Kubelková*¹⁷⁷ Zmiňme povídku *Pout' na horu Říp* obsahující homosexuální tematiku. Povídka je o výletu křesťanské gay skupinky, která se vydala na horu Říp. Demonstrativně tam mají vystoupit, aby se pomodlili. Cílem takové vycházky má být uznání od zdejších lidí a návštěvníků hory. Chtějí na sebe upozornit, ukázat, že i homosexuálové mohou být křesťany. Jedním z účastníků je pan Kuklík, kustod Národního muzea, který konfrontuje své pracovní muzejní prostředí a jeho návštěvníky s účastníky tohoto výletu vzhledem k dopadům na obyčejného gaye, jakým je sám pan Kuklík. Prohlíží naivitu a nedůležitost homosexuální poutě. Zhodnocuje svůj život na prahu stáří jako plný očekávání, osamocení a nedostatku lásky a pochopení, bez východiska z takového životního stavu a z vlastní existence.

„Zase ten pocit, který se už takovou dobu snaží zapudit: prázdno, pusto, uzavřený prostor přizračným světlem márnice, jejíž okna s mléčným sklem dávají proniknout jen šedavé mlze. A on v tom prostoru tápe, marně se snaží najít nějaký východ, stěnu s otvorem, kudy by odešel, vyšel ze sebe. Jenže dobře ví, že to nejde, a tak nemá ponětí, kam by vyšel. Nejspíš do prázdna. Mnohokrát ho napadla myšlenka, že by bylo nejlíp právě teď. Dotírala na něho

¹⁷⁶ NENADÁL, Radoslav. *My tě zazdíme, Aido*. První vydání. Praha: Interkontraservis, 1991. ISBN 80-900342-1-7.

¹⁷⁷ NENADÁL, Radoslav. *Hynku, Viléme, Kubelková*.... První vydání. Praha: Olympia, 2003. ISBN 80-7033-786-9.

vždycky zvláště silně, když si uvědomil, že mezi ním a ostatními lidmi cosi nehraje, že jim není sympatický. Nakonec vždycky zůstal sám. ¹⁷⁸

Radoslav Nenadál v povídce ztvárnil homosexualitu jedince, lidskou individualitu a její vypořádávání se se samotou, stárnutím, ztrátou iluzí, hodnot a životních priorit.

¹⁷⁸ NENADÁL, Radoslav. *Hynku, Viléme, Kubelková....* První vydání. Praha: Olympia, 2003. str. 174. ISBN 80-7033-786-9.

7. ZÁVĚR

Cílem práce bylo prozkoumat současnou českou literární kulturu s vyskytující se fenoménem queer s důrazem na historické okolnosti. Nejprve jsem se pokusila o stručný dějinný přehled, vznik a pojetí queer a jeho teorie, přičemž se střetávám se zásadními proměnami ve vnímání samotného pojmu. V minulém století to byla hanlivá nadávka, která se později proměnila až v akademickou terminologii užívanou v rámci kulturních studií a jejich odnoží gay, lesbických a queer studií. Ty velmi ovlivnil francouzský historik a filosof Michel Foucault a jeho práce *Dějiny sexuality*. Existují však jisté spekulace o počátku využívání pojmu a jeho teorie; Annamarie Jagose tvrdí, že vznikla právě v akademických kruzích, oponuje jí Marcella María Althausová-Reidová, která je přesvědčena o vzniku tohoto fenoménu mezi aktivistkami a aktivisty okrajových skupin ve Spojených státech. Queer teorie se zabývá uměle vytvořeným zkonstruovaným charakterem neheterosexuálních identit a soustřeďuje se na povahu jejich symbolizace ve společnosti.

Ve společenském životě má označení queer své stěžejní místo. Je užíváno zejména v uměleckých a kulturních kruzích. Sledovala jsem situaci na území České republiky a výsledkem bylo objevení četných kulturních festivalů a akcí (např. Mezipatra, Queer eye festival, Gender Fuck Fest, Queer parade aj.), které se zaštitují přídomek queer. Vnímají společnost v její různorodosti a otevírají se mnohým variacím individualit a interpretací filozofických a životních postojů. Queer tak zasahuje do sféry filmové (Mezipatra), televizní (pořad Q) nebo divadelní (Drag queen show, Travesti show, litoměřické performace).

Stěžejním tématem bakalářské práce byla oblast literatury. Pojem queer se v souvislosti s literaturou začal objevovat až v druhé polovině dvacátého století zejména ve spojitosti s rozvojem kulturních, queer studií a postrukturalismu. Nalezla a vymezila jsem vyskytující se literární motivy, ve kterých se fenomén queer odráží. Jmenuji především lesbické a homosexuální, jsou v nich ale zahrnuté i transsexuální, bisexuální, intersexuální a jiné motivy. Označení „queer literatura“ je spíše soudobou subkulturní záležitostí, jisté seznamy literárních děl se objevují na českých webových stránkách, upozornila jsem na knihovnu (Knihovna Gender studies) a nakladatelství (LePress), která jsou specifická svou nabídkou knih.

Protože v současné české literární produkci není dosud zpracován celý rozměr výše zmíněných témat a motivů, změřili jsme se pouze na texty lesbické a homosexuální. Literaturu jsem zkoumala v návaznosti na historické kontexty, dějinný vývoj a postoje vůči

jiné než heterosexuální identitě. V práci není opomenuto jaký charakter a podoby tato literatura má. Našla jsem jistá odůvodnění opírající se o stěžejní dějinná fakta (např. vymazání homosexuality ze seznamu duševních poruch v roce 1992). Úzce spolu souvisí například dobové zvyklosti s tím, jak je postava ženy – lesby zobrazována v románech. Stěžejní pomůckou ke zpracovaným úvahám je rozsáhlá studie Lillian Faderman – *Krásnější než láska mužů*. Bádání dále směřovalo ke čtenářstvu a autorkám/ům lesbické literatury, a jmenovala jsem některé známé zahraniční i české autorky. Zmiňuji spisovatelské autority, např. básnířku Sapphó nebo Racliffé Hall, z českých autorek je to především Svatava Antošová (*Dáma a švihadlo*, *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*), Zuzana Brabcová (*Rok perel*), Renata Kalenská (*Udělej motýla*), Jana Němcová (*Z deníku lesbičky*), Edita Svatošová (*Budu zářit*), Lenka Vrbová (*Obrácené srdce*)aj.

Vytvořila jsem kategorie lesbických literárních typů, objevujících se ve výše zmíněných publikacích. Všimla jsem si, jakým způsobem je v českých dílech lesba vykreslena. Jsou tu tři nejtypičtější skupiny postav: „Trpitelky“, „Ideální lesby“ a „Kriminálnice.“ Zvláště jsem analyzovala nejčastější témata i prostředí v lesbické literatuře. Výsledkem jsou motivy mateřství, hledání vlastní identity, coming-outu, nešťastné lásky a rodinných vztahů. Výchova dítěte lesbickým párem je často diskutovanou problematikou v současnosti a odráží se i v literatuře. V knihách *Obrácené srdce* a *Budu zářit* je mateřství postihnuto nejvíce. Lesbický pár z publikace *Budu zářit* se rozhodne pro pořízení dítěte, čímž se jejich vztah upevní. V druhém případě se ale dítě stává nepřekonatelnou překážkou. Ženy kvůli němu společně nedokáží nadále setrvávat v partnerském vztahu a kvůli dítěti volí nové alternativy žití. Peripetie hledání vlastní sexuální orientace jsou komplexně zobrazeny v knize *Rok perel*. Hlavní postava prochází velmi složitým procesem spojeným se sebedestruktivními tendencemi, alkoholismem a ztrátou lidské důstojnosti. Častým motivem v lesbické literatuře je Praha, ve které se mnohdy odehrává hlavní děj (*Rok perel*, *Z deníku lesbičky*, *Obrácené srdce*). Hlavní město se v románech stává útočištěm, kam se schylují lesby, které musely čelit homofobním či jiným útokům, nebo se setkali s netolerantním chováním vůči jejich sexuální orientaci. Ve velkoměstě hledají anonymitu, prostor pro sebevyjádření a také možnost navázání nových vztahů. Praha je ve všech publikacích vykreslena kladně, postavy tam nakonec nacházejí vše, po čem toužily, město jim naplňuje očekávání. Protagonistky lesbické literatury se opakovaně pohybují v gay a lesbickém klubu. Setkáváme se s dvojím pojetím tohoto prostoru. V *Roku perel* je to místo exotické, až odpuzující, plné neznámých nástrah a nebezpečných individuí. Oproti tomu v knihách Svatavy Antošové je klub zobrazen jako přirozené prostředí, kde se hrdinky běžně pohybují a cítí se být jejich nedílnou součástí.

Častým motivem jsem dále v analyzovaných dílech shledala prostředí domova. Objevuje se v souvislosti s pátráním po své vlastní sexuální identitě. Proces fyzického hledání nového domova koresponduje s potřebou najít svoje skutečné životní cíle a hodnoty. Literární postavy většinou touží po jistém vlastním zázemí, útočišti, nebo novém životě a domov se stává právě jejich synonymem (*Z deníku lesbičky, Rok perel*).

Homosexuální literatura se v minulosti vyskytuje ve větším měřítku než lesbická. Ve stručnosti sledujeme postoje k životu, dílu a recepci Oskara Wilda, Paula Verlaina, Jiřího Karáska ze Lvovic nebo Julia Zeyera. Využíváme dějinných událostí a hledáme spojitosti v prvcích o vztazích mezi muži a homosexualitou. V práci jsem zkoumala podobu současné české gay beletrie a dospěla jsem k závěru, že se v některých případech inspiruje ve skutečných příbězích reálných osob. Je to případ knihy *Tak trochu jiné namlouvání* od Vladimíra Hrubého nebo *Váš kluk, prostitut?* autora Cyrila Valšíka. Setkáváme se také se zobrazením „homosexuální idyly“ v *Andělich spásy*, nebo se silnou životní deziluzí (*Vrány, Pout' na horu Říp* aj.).

K tvorbě bakalářské práce se podařilo nasbírat velké množství materiálu, zejména českých beletristických útvarů, které byly hlavní složkou analýzy. Avšak oproti šíři zahraniční produkce je ta česká miniaturní. Česká gay literatura se nese v duchu negativity, tragických postojů, silných emocí a nenaplnění tužeb a očekávání vzhledem k homosexuální identitě hlavních postav (*Lucka, Maceška a já, Pout' na horu Říp, Váš kluk, prostitut?*). Vyjadřuje se v nich marnost a žití, existencionální problémy a deziluze. Součastnou českou literaturu s lesbickými náměty bychom mohli připodobnit k jednoduchým atraktivním románovým příběhům. Texty nabízejí zejména poutavé sexuální a vztahové motivy, ale postavy a děje jsou většinou povrchně zpracovány. Velkou roli zde hraje „happyend;“ zatímco v „heterosexuální literatuře“ bychom se setkali nejspíše se šťastným koncem v podobě svatebního obřadu, v té lesbické je to motiv nalezení „té pravé“ partnerky.

Jak vidíme, tvorba queer knih v posledním desetiletí stoupá a objevují i velmi jazykově i stylově vytříbené publikace (*Dáma a švihadlo, Lucka, Maceška a já, Vrány* atd.), které si nacházejí své čtenáře a stávají se nedílnou součástí současné české literární kultury.

8. POUŽITÉ ZDROJE

PRIMÁRNÍ LITERATURA

ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: Lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky*. První vydání. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-192-1.

ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala: Pornogroteska za časů terorismu*. První vydání. Praha: Concordia, 2005. ISBN 80-85997-33-9.

BASI KOVÁ, Bára. *Rozhovory s útěkem*. Druhé vydání. Praha: Why not agency, 2001. ISBN 80-238-7623-6.

BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. První vydání. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-13-2.

ENSLER, Eve. *Vagina monology*. První vydání. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-900-9.

GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. První vydání. Znojmo: Eroika, 2004. ISBN 978-80-86337-86-9.

HALL, Radclyffe. *Studna osamění*. 4. vydání. Praha: Euromedia Group, 2002. ISBN 80-7202-890-1.

HRUBÝ, Vladimír. *Holky s holkami, kluky s klukami*. První vydání. Praha: Hart, 2003. ISBN 80-86529-55-X.

HRUBÝ, Vladimír. *Tak trochu jiné namlouvání*. První vydání. Praha: Yonathan Bax, 2002. ISBN 80-902969-2-0.

KALENSKÁ, Renata. *Udělej motýla*. První vydání. Praha: MOTTO, 2007. ISBN 978-80-7246-361-9

KOŘÍNKOVÁ, Lenka. *Andělé spásy*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1269-7.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Svéhlavička*. První vydání. Praha: Art-Servis, 1991. ISBN neuvedeno.

NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. První vydání. Moravský Krumlov: CLEVER TOYS s.r.o., 2005. ISBN 80-903643-0-6

NENADÁL, Radoslav. *Hynku, Viléme, Kubelková....*. První vydání. Praha: Olympia, 2003. ISBN 80-7033-786-9.

NENADÁL, Radoslav. *My tě zazdíme, Aido*. První vydání. Praha: Interkontraservis, 1991. ISBN 80-900342-1-7.

REINER, Martin. *Lucka, Maceška a já*. První vydání. Brno: Druhé město, 2009. ISBN 978-80-7227-286-0.

SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. První vydání. Praha: Eroika, 2009. ISBN 978-80-86337-92-0.

VALŠÍK, Cyril. *Váš kluk prostitut?*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-1964-4.

VRBOVÁ, Lenka. *Obrácené srdce*. První vydání. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-7033-906-3

WATERS, Sarah. *Špičkou jazyka*. První vydání. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0241-3.

WATERS, Sarah. *Zlodějka*. První vydání. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0040-2.

WINTERSON, Jeanette. *Na světě nejsou jen pomeranče*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-084-1.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ADAM, Barry D. *Rise of a gay and lesbian movement*. Boston: Twayne Publishers, 1987. ISBN 0-8057-9714-9.

BECK, Ulrich. *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*. První vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-80-7325-123-9.

BÍLEK, Petr. A. *Hledání jazyka interpretace: K modernímu prozaickému textu*. První vydání. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-080-5.

BUTLER, Judith. *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. Second edition. New York: Routledge, 1999. ISBN 0-415-92499-5.

CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. První vydání. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-070-8.

DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby: V české literatuře*. První vydání. Praha: Český spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0418-0.

ÉVARD, Franc. *Erotická literatura: Aneb Psaní rozkoše*. První vydání. Praha: Levné knihy Kma, 2006. ISBN 80-7309-335-9.

FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: Romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. První vydání. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN 80-86356-12-4.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. První vydání. Věrovany: Nakladatelství Jana Piszkiwicze, 2004. ISBN 80-86768-06-6

FANEL, Jiří. *Gay historie*. První vydání. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4.

FISHER, Mark. *Kapitalistický realismus: Proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu*. První vydání. Praha: Rybka Publishers, 2010. ISBN 978-80-87067-69-7.

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu, 2008. ISBN 978-80-85778-61-8.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. První vydání. Praha: Hermann a synové, 1999. ISBN neuvedeno.

HORÁLKOVÁ, Petra. *Menšinová sexuální orientace jako téma v současné české literatuře*. Ústí nad Labem, 2009. Diplomová práce. Univerzita Jana Evengelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, katedra bohemistiky.

JAGOSE, Annamarie. *Queer Theory*. Second edition.? Australia: Melbourne University Press, 1996. ISBN 0522846238.

JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: Svazky úvah & studií*. První vydání. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-155-X.

KLEINOVÁ, Naomi. *Bez loga*. První vydání. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-671-8.

KOLÁŘOVÁ, Marta. *Protest proti globalizaci: Gender a feministická kritika*. První vydání. Praha: Slon, 2009. ISBN 978-80-86429-96-0.

KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Druhé vydání. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2623-6.

MARTIN, Del; LYON, Phyllis. *Lesbian Woman*. Second edition. New York: Bantam Books, 1972.

MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. První vydání. Brno: Host, 2000. ISBN 80-86055-90-6.

MORUS, Richard Lewinsohn. *Světové dějiny sexuality*. První vydání. Praha: Horizont, 1969. ISBN neuvedeno.

NÜNNING, Ansgar (ed.). *Lexikon teorie literatury a kultury*. První vydání. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

PENELOPE, Julia. *Call me lesbian: lesbian lives, lesbian theory*. Freedom, CA: The Crossing Press, 1992. ISBN 0-89594-496-0.

PETERSEN, James. *Století sexu: Dějiny sexuální revoluce časopisu Playboy*. První vydání. Brno: BB/art, 2003. ISBN 80-7341-117-2.

PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, Jaroslava; BRZEK, Antonín. *Třetí pohlaví?*. První vydání. Praha: Scientia Medica, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith. *Poetika vyprávění*. První vydání. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-004-X.

ŘEŠETKA, PhDr. Miroslav. *Anglicko-český Česko - Anglický slovník*. 8. vydání. Olomouc: FIN PUBLISHING, 2008. ISBN 80-86002-79-9.

SEDWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the closet*. London: Penguin Books, 1994. ISBN 0-14-023732-1.

SOKOLOVÁ, Věra. *Mediální obraz leseb a gayů: Sborník příspěvků k tématu středoevropské konference při festivalu Mezipatra 2006*. První vydání. Brno: Občanské sdružení STUD, 2006. Reprezentace gayů a leseb v mainstreamových vizuálních médiích.

SPENCER, Colin. *Dějiny homosexuality*. První vydání. Bratislava: Slovart, 1999. ISBN 80-7145-302-1

SPENCEROVÁ, Tereza. *Jsem tranďák*. První vydání. Praha: G plus G, 2003. ISBN 80-86103-64-1.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Příběh je mrtev: Schizmata a dilemata moderní prózy*. První vydání. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-079-1.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945: První díl, A-L*. Druhé vydání. Nakladatelství Brána: Praha, 1999. ISBN 80-7243-040-8.

WELLEK, René; WARREN, Austin. *Teorie literatury*. První vydání. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-150-8.

ZIMMERMAN, Bonnie. *Lesbian histories and cultures : an encyclopedia*. First edition. New York; London : Garland Publishing, 2000. ISBN 0-8153-1920-7

INTERNETOVÉ ZDROJE

004.cz [online]. 2007 [cit. 2011-02-15]. OO4. Dostupné z WWW: <<http://www.004.cz/queer-literatura-slovo-uvodem>>.

ALTHAUSOVÁ-REIDOVÁ, Marcella María . Queer teorie a teologie osvobození : Nástup sexuálního subjektu v teologii. *GETSEMANY* [online]. Červen 2008, 195, [cit. 2010-11-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/1293>>.

BAĎURA, František. O podivných přátelstvích. *Denik.cz* [online]. 10. 9. 2009, 2009, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://badura.blog.denik.cz/c/100982/O-podivnych-pratelstvih.html>>.

Česká televize [online]. 2008 [cit. 2011-03-14]. Q - Česká televize. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121061347-q/211562210900008/>>.

Gender Fuck Fest [online]. 2009 [cit. 2011-03-14]. Gender Fuck Fest. Dostupné z WWW: <<http://old.genderfuck.cz/>>.

Gender Studies [online]. 2005 [cit. 2011-03-16]. Gender Studies. Dostupné z WWW: <<http://www.genderstudies.cz/>>.

KŮST, František. Queer, queer theory, queer cinema. *Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. Září 2004, 2004, 9, [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: <<http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Heslar/queer.htm>>.

Mezipatra queer filmový festival [online]. 2000 [cit. 2011-03-14]. Mezipatra queer filmový festival. Dostupné z WWW: <<http://www.mezipatra.cz/>>.

Queerliteratura.blog.cz [online]. 2007-2009 [cit. 2011-02-15]. Queer literatura. Dostupné z WWW: <<http://queerliteratura.blog.cz/>>.

Queershop.cz [online]. 2010 [cit. 2011-02-15]. Queershop. Dostupné z WWW: <<http://www.queershop.cz/>>.

WEISS, Petr. Homosexuálové a výchova dětí. *Moje psychologie* [online]. 16. 10. 2007, 2007, 10, [cit. 2011-01-04]. Dostupný z WWW: <<http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php?id=319610>>.

ČASOPISECKÉ ZDROJE

PUTNA, Martin. Poetika homosexuality v české literatuře. *NEON: Časopis o kultuře*. 2000, 3, str. 37-41.

9. RESUMÉ

Queer idea, its theory and studies are a relatively young issue, which appeared during the second half of the twentieth century for the first time. Queer theory discusses problems such as diverse sexualities, homosexuality, lesbianism, gender, transgender or hermaphroditism. We mentioned several culture events which are held in CR and are connected with the phenomenon of queer. A Short history of gay, lesbian and queer movement and its literature are also incorporated in this text.

Our major task was to deal with the current queer Czech literature. This bachelor work searched for the literature that includes only gay and lesbian themes because other queer topics barely appear in CR. There are differences between the Czech literary production and the foreign literature. There are several lesbian books such as *Rok Perel*, *Dáma a švihadlo*, *Udělej motýla*, *Obrácené srdce*, *Z deníku lesbičky* etc. which are analyzed. This text concentrates on lesbian characters and their specific characteristics. Those are “sufferers”, “ideal lesbians” and “criminals.” Plots of these books are: the maternity, coming-out, family relationships and love-affairs. There are several places which are described in the lesbian literature – the city of Prague, clubs of gay and lesbian, and their homes.

The city of Prague is described like a place of anonymity and escape in lesbian novels. This town is suitable and “happy” for gays and lesbians, it is full of opportunities and other gay people. There are many clubs and bars where queer people are going. Their homes are connected with their searching for different sexual identities and with their family issues. Characters have to move out, because they deal with an intolerance and hate from their parents or friends.

Man homosexuality has its long history and gay themes appear in the literature. An antique period in Greek is open to different sexualities and people considered pederasty as a form of common relationship between a teacher and his pupil. The nineteenth century is designated as époque of prudery with the intolerant social meaning. Oscar Wilde or Paul Verlaine have faced the accusation of sodomy. In the Czech literature Jiří Karásek ze Lvovic or Julius Zeyer are authors who are considered as writers of the gay literature. Nowadays we can read about the coming-out, homosexual partnerships or man prostitution in the gay literature. There are literary tendencies to take down real stories of persons, who are homosexuals (*Tak trochu jiné namlouvání; Váš kluk, prostitut?*), an ideal gay life (*Andělé spásy*) but also disillusion of living without gay partner, loneliness and tragic view of homosexual life (*Pouť na hour Říp; Vrány; Lucka, Maceška a já*).

The Fiction which we worked with has a different quality. In the Czech Republic, there are books about love and relationships, but there are also publications with really deep themes with some society contribution.